

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

**Sčítání lidu, domů a bytů 2011 v optice teorií
identity**

Jitka Zalabáková

Plzeň 2012

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra antropologie

Studijní program Antropologie

Studijní obor Sociální a kulturní antropologie

Diplomová práce

**Sčítání lidu, domů a bytů 2011 v optice teorií
identity**

Jitka Zalabáková

Vedoucí práce:

Mgr. Tomáš Hirt, PhD.

Katedra antropologie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2012

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2012

.....

Děkuji vedoucímu mé diplomové práce Mgr. Tomáši Hirtovi, Ph.D. za cenné rady a čas, který mi věnoval.

Obsah

ÚVOD	1
1.1 Kategorizace, národní státy a sčítání lidu	3
1.2 Teoretická východiska antropologického zkoumání cenzů	6
1.3 Cíle a metodologie práce	8
2 CENZY – POJMY, KOMPARACE, TEORIE	10
2.1 Definice cenzu a identitární mobilizace	10
2.2 Statistika vs. sociální realita	14
2.3 Kolektivní identity a kategorie identit v cenzech	17
2.3.1 Národnost, etnicita, rasa.....	19
2.3.2 Mateřský jazyk.....	22
2.3.3 Náboženská víra.....	22
2.4 Sčítání lidu – komparativní perspektiva	23
2.4.1 Rwanda a Burundi, Baskicko: instrumentální využití cenzů	23
2.4.2 USA a Brazílie: rasové klasifikace	28
2.4.3 Další příklady	30
2.4.4 Cenzy v Československu a Česku	31
2.4.4.1 Sčítání lidu 1921 – 1980	31
2.4.4.2 Sčítání lidu 1991 a 2001	33
3 SČÍTÁNÍ LIDU, DOMŮ A BYTŮ 2011	34
3.1 Společenský kontext	35
3.1.1 Autority.....	35
3.1.2 Aktéři aneb Kdo si hraje s čísly.....	35
3.1.3 Ti, kdo měli být sečtení	37
3.1.4 Masmédia a nová média.....	37

3.2 Formuláře.....	40
4 ANALÝZA.....	42
4.1 Hypotézy	42
4.2 Metodologie.....	44
4.3 Informování o cenzu a identitární mobilizace	46
4.3.1 ČSÚ	46
4.3.2 Celostátní deníky.....	48
4.3.3 Aktéři	50
4.4 Prezentace a interpretace předběžných výsledků	51
4.4.1 ČSÚ	51
4.4.2 Celostátní deníky.....	51
4.4.3 Aktéři	52
4.5 Shrnutí zjištění	52
ZÁVĚR	55
5 POZNÁMKY	61
6 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ.....	63
7 RESUMÉ	74
8 PŘÍLOHY	75

ÚVOD

„... cenzus dělá mnohem více, než jen jednoduše reflektuje sociální realitu – spíše hraje klíčovou roli v konstrukci této reality.“

(Kertzer a Arel 2002b: 2)

V roce 2011 se v České republice uskutečnilo *Sčítání lidu, domů a bytů*. Tato všech členů společnosti se dotýkající a ve velké míře medializovaná událost byla spojena s vyjednáváním, utvářením a potvrzováním kolektivních identit. „Zápasy“ o uznání kolektivních identit probíhají neustále, v čase sčítání ovšem nabývají na intenzitě a berou na sebe některé specifické podoby.

Formuláře populačních cenzů vždy obsahují jisté kategorie kolektivních identit (zejména národnost/etnicita a náboženská víra). Číselné údaje týkající se příslušnosti občanů k identitám (data získaná z cenzů mezi nimi hrají prim) mohou státu a nejrůznějším ne-státním aktérům sloužit k dosažení určitých cílů. Tak jako v minulých desetiletích v českých zemích a v průběhu dlouhé historie populačních cenzů také ve světě se i v případě *Sčítání lidu, domů a bytů 2011* ukázalo, že cenzus není objektivním „zrcadlem“ sociální reality a ani pouhou „akademickou hřítkou“ odtrženou od nacionálního diskursu.

Sčítání lidu, domů a bytů 2011 a cenzy jako takové lze nahlížet z různých hledisek. Z historického hlediska je sčítání lidu fenoménem, který v měnících se podobách provází státní útvary již od starověku. Ve své současné formě je cenzus spojen s fungováním národních států, v příslušných obdobích a kontextech také s kolonialismem. Z pohledu demografů a statistiků se sčítání stává příležitostí k získání obrovského množství dat o obyvatelích státu. Sčítání lidu však můžeme vnímat také jako kulturní prvek prostředkující různorodé kulturní obsahy. Je úzce propojeno s věděním, vědou a mocí. Při bližším pohledu na cenzy vyvstávají četné otázky týkající se kolektivních identit, autorit, aktérství a role moderního státu.

V této práci budu sčítání lidu pojímat následovně:

Sčítání lidu je součástí širšího procesu vyjednávání kolektivních identit. Aktéři tohoto procesu mohou cenzus využít k identitární mobilizaci. V souvislosti se sčítáním lidu je prostřednictvím masmédií podněcována celospolečenská debata o kolektivních identitách, úloze státu a sociálních problémech.

Ve zbytku úvodní části mapuji významy a role státem prováděných kategorizací a teoretická východiska antropologického zkoumání sčítání lidu. Uvádím cíle a metody předkládané práce. Ve druhé části se nejprve zabývám definicemi cenzu (přičemž také vymezuji výše zmíněný pojem „identitární mobilizace“), poté se zaměřuji na vztah statistiky k sociální realitě. Dále rozebírám pojem „(kolektivní) identita“ a kategorie identit používané ve sčítacích formulářích. Nakonec uplatňuji komparativní perspektivu – vybrané fenomény spjaté s cenzy (mj. instrumentální využití a rasové klasifikace) ilustruji na příkladech z celého světa a zabývám se také historií sčítání lidu u nás, přičemž se zaměřuji zejména na problematiku sčítání „romské populace“.

Třetí část je věnována popisu *Sčítání lidu, domů a bytů 2011*. Analýza oficiálních materiálů, textů z masmédií a (nejen) videí z nových médií vyprodukovaných v souvislosti s cenzy uskutečněnými v ČR v letech 2001 a 2011 se nachází ve čtvrté části. Je rozdělena chronologicky (informování o cenzu a identitární mobilizace; prezentace a interpretace předběžných výsledků) a dále pak horizontálně dle producentů analyzovaných materiálů (ČSÚ, celostátní deníky, aktéři). Na shrnutí zjištění analýzy navazuje teoreticky orientovaný závěr. V přílohách jsou umístěny formuláře z několika sčítání lidu, dále tabulky a grafy k analytické části práce, vizuální ukázky jednak propagace posledního cenzu ze strany ČSÚ a jednak různých forem identitárních mobilizací z tzv. klasických i nových médií (Facebook, YouTube).

1.1 Kategorizace, národní státy a sčítání lidu

Stát disponuje mocí, územím a občany. V průběhu historie státy vyvinuly různé způsoby byrokratické evidence svých občanů. Součástí těchto evidencí bylo a je klasifikování jedinců (a populací). „Kategorizace jednotlivců a populací (...) je jedním ze způsobů, kterým jsou lidé ustavováni jako předměty vládnutí a subjekty státu, a to prostřednictvím cenzů apod.“ (Jenkins 2008: 107) „Státní autority mají zájem na tom, aby lidé byli uchopitelní skrze kategorie, pod které spadají.“ (Kertzer a Arel 2002b: 2) Cenzy tomuto účelu slouží velmi efektivně. Stát pomocí sčítání v poměrně velmi krátkém časovém rozmezí identifikuje prakticky veškeré jedince, kteří se nacházejí na jeho teritoriu, a třídí je podle různých kritérií – státní příslušnosti, pohlaví, věku, národnosti, vzdělání, majetnosti atd.

„Kategorizace dělá zásadní ‚organizační práce‘ v nejrůznějších typech sociálních prostředí včetně rodin, firem, škol, společenských hnutí a byrokracií všech druhů.“ (Brubaker a Cooper 2000: 16) Viděno z perspektivy státu, jedinec díky cenzu získává „tvář“, identitu, stává se „uchopitelným“. Stát se snaží „učinit společnost čitelnou, uspořádat populaci za účelem zjednodušení klasických úkolů státu, tj. zdanění, branné povinnosti a prevence povstání. (...) Čitelnost je ústředním problémem umění vládnout (*statecraft*). Předmoderní stát byl v mnoha podstatných ohledech částečně slepý – věděl velmi málo o svých poddaných, jejich bohatství, držení půdy a výnosech, jejich umístění, o samotné jejich identitě.“ (Scott 1998: 2)

Současný značný význam kolektivních identit pro stát (i pro společnost a pro jednotlivce) není zdaleka samozřejmý. „Význam oficiální certifikace kolektivních identit ze strany státu prostřednictvím množství úředních registračních procedur je zřejmější při srovnání tohoto vládního úsilí se situací, která existovala předtím, než začaly tyto byrokratické kategorizace. (...) Před vznikem moderních států byly [kolektivní] identity značně proměnlivé, neexistovaly mezi nimi ostré přechody a tyto identity nebyly nutně exkluzivní. (...) [Předmoderní] stát pravidelně vyžadoval

určité „změření“ své populace pro účely zdanění a branné povinnosti, nicméně zůstával převážně lhostejný vůči možnosti zaznamenání ohromného množství kulturních identit na jeho území. Ve výsledku existoval jen slabý sociální tlak na lidi, aby klasifikovali své lokální a navzájem se překrývající identity. Lidé často prostě měli pocit, že pocházejí ‚odtud‘.“ (Kertzer a Arel 2002b: 2) Kategorizace identit se však nakonec stala nedílnou součástí „legitimizujících narativ“ národního a také koloniálního státu (Kertzer a Arel 2002b: 3).

R. Brubaker a F. Cooper zdůrazňují úlohu státu při identifikaci a kategorizaci: „... klíčový typ externí identifikace, který nemá obdoby ve sféře sebeidentifikace – formalizované, kodifikované, objektivované (*objectified*) systémy kategorizace vyvinuté mocnými, autoritativními institucemi. Moderní stát se stal jedním z nejdůležitějších aktérů identifikace a kategorizace v uvedeném smyslu. (...) Stát monopolizuje, nebo se snaží monopolizovat, nejen legitimní fyzické násilí, ale také násilí symbolické, jak o něm pojednává Bourdieu. To zahrnuje moc pojmenovávat, identifikovat, kategorizovat, tvrdit, co je co a kdo je kdo.“ (Brubaker a Cooper 2000: 15)

Na poli kategorizací se můžeme ptát na vztah mezi státem jakožto institucí, společností jako celkem a občany. „Stát je mocným ‚identifikátorem‘ (*‚identifier‘*), ne proto, že může vytvořit ‚identity‘ v pravém smyslu – obecně vzato nemůže – ale proto, že má materiální a symbolické zdroje k tomu, aby vnucoval kategorie, klasifikační schémata a způsoby společenského počítání a evidování (*social counting and accounting*), se kterými musí pracovat byrokraté, soudci, učitelé a lékaři, a ke kterým se musí vztahovat ne-státní aktéři. Ovšem stát není jediným ‚identifikátorem‘. (...) Ani ten nejmocnější stát nemonopolizuje produkci a šíření identifikací a kategorií; a ty, které produkuje, mohou být napadeny. (...) Lídři různých hnutí zpochybňují oficiální identifikace a předkládají alternativní.“ (Brubaker a Cooper 2000: 16)

Na „bitevním“ poli kolektivních identit se pak sčítání lidu stává vítanou příležitostí k potvrzení stávajících nebo naopak k prosazení alternativních identifikací. „Cenzy jsou (...) obecně vnímány jako záležitosti byrokratické rutiny, poněkud nepříjemné nezbytnosti moderního věku, svého druhu státní (*national*) účetnictví. Avšak (...) cenzus dělá mnohem více, než jen jednoduše reflektuje sociální realitu – spíše hraje klíčovou roli v konstrukci této reality. To se nejzávažněji projevuje ve způsobech, kterými je cenzus používán k rozčleňování populací uvnitř státu do oddělených kategorií identit: rasových, etnických, jazykových či náboženských. (...) [K]olektivní identity jsou formovány prostřednictvím cenzů.“ (Kertzer a Arel 2002b: 2)

Důležité je, že sčítací formuláře obsahující kategorie kolektivních identit (jako je národnost, etnicita nebo rasa) jsou produktem určitého vidění sociální reality – a zároveň se podílejí na konstrukci této reality. „[C]enzy vštěpují představu, že státní (*national*) společnosti jsou ohraničené celky složené z oddělených, vzájemně výlučných etnických, rasových či kulturních skupin.“ (Brubaker et al. 2004: 34) Jinak řečeno, „oficiální dokumenty vyjevují formální konstrukci kategorií a skupin a politické kontexty, v rámci kterých jsou utvářeny. Oficiální konstrukce často posilují určité vidění skupin v rámci společnosti a sdělují ‚teorii‘ skupinovitosti.“ (Goldscheider 2002: 71-2)

Cenzy, *Sčítání lidu, domů a bytů 2011* nevyjímaje, tedy zapadají do (etno-)nacionálního diskursu, který by měl být kriticky zhodnocen. „Skrze nacionální¹ diskurz jsou (...) ‚jiní‘ *teprve* konstruováni coby *jiní*, přičemž u těchto ‚jiných‘ lidová taxonomie zpravidla předpokládá totéž co u ‚našinců‘: homologii biologických a kulturních atributů.“ (Hirt 2005: 19-20; kurzíva v původním textu) Nacionalismus jako „politický princip, který z kulturní podobnosti činí fundamentální sociální pouto“ nejen „vymezuje hranice jednotek, ale zároveň předpokládá, že daná jednotka má institucionální vedení (‚stát‘) a její hlavní starostí je, aby místa v tomto institucionálním mocenském centru obsazovali členové ‚národní‘ kultury, tj. kultury, která jednotku definuje.“ (Gellner 2003: 17 a 19) Potom je

jasné, proč se z cenzu ve veřejném diskursu dělá emotivní „věc národa“ spíše než administrativní záležitost státního aparátu (projevuje se to např. v dokumentu OSN z r. 2008 *Principles and Recommendations for Population and Housing Censuses* – výňatek je uveden v kapitole 2.1).

1.2 Teoretická východiska antropologického zkoumání cenzů

„Sčítání lidu bylo považováno za doménu demografů a statistiků, kteří zkoumají, jak mohou být techniky sčítání (a data z cenzu získaná) přesnější, realitě lépe odpovídající.“ (Nobles 2002: 43) Cenzy si však postupně vysloužily také pozornost humanitních vědců zabývajících se kategorizacemi a konstrukcemi kolektivních identit. Např. studii J. Nagel (1995) o měnících se vzorcích identifikace nativních Američanů uvádí K. Cerulo (1997: 389-390) jako součást jednoho z (v 90. letech) nových směrů bádání o identitách v rámci sociálního konstruktivismu. Socioložka Nagel změny v etnické identifikaci sledovala na datech z cenzů v USA a vztahovala je ke změnám v oblasti politiky.

V rámci antropologie vytvořil významný impuls ke studiu cenzů B. Anderson. Ten do druhého, revidovaného a rozšířeného vydání *Imagined Communities* přidal kapitolu č. 10 *Census, Map, Museum* (nachází se také v českém překladu Andersonovy knihy, která vyšla v roce 2008 pod názvem *Představy společnosti*). V předmluvě autor píše, že kapitola: „'Cenzus, mapa, muzeum' zkoumá způsob, jakým se koloniální stát (a politiky, jež jeho nastavení podporovalo) zcela nezáměrně dialekticky podílel na vytvoření mluvnice nacionalismů (*grammar of the nationalisms*), které časem povstaly, aby proti koloniálnímu státu bojovaly. Můžeme dokonce říct, že stát si své místní protivníky jako v nějakém zlověstném prorockém snu představil ještě předtím, než začali historicky existovat.“ (Anderson 1991: XIV)

Autor na stránkách příslušné kapitoly (Anderson 1991: 163-185) popisuje podíl cenzu, mapy a muzea na utváření místních společností představy (*imagined communities*) a činí tak na základě dat

z jihovýchodní Asie. Pro vzdálenost časového a prostorového kontextu zde Andersonovu analýzu neprobírám podrobněji, uvádím jen obecné závěry (navíc mnozí recentnější autoři dovedli Andersonovy úvahy dále). Sčítání lidu a mapování teritoria spolu s koloniální archeologií podle Andersona vytvořily „gramatiku“, která umožnila představu např. Barmy a Barmánců, Indonésie a Indonésanů. Kolonizátoři přenesli způsob uvažování v číslech, kategoriích a ohraničených celcích na kolonizované a tím jim, řekněme, dali do rukou návod na výrobu vlastních zbraní, vyrobených ve vznikajícím nacionalistickém duchu.

Jestliže v koloniálních časech cenzus, mapa a muzeum teprve vytvářely mluvnicki (zatím ještě neexistujících) lokálních nacionalismů, současnější minoritní nacionalismy již možností těchto institucí využívají „automaticky“. Účinností spojení statistických dat a mapování teritoria v souvislosti s baskickým nacionalismem se zabývala J. Urla (1993; podrobněji viz kapitolu 2.4.1). Tato autorka (na B. Andersona také odkazující) poukazuje na význam tématu cenzů, resp. oficiálních statistik vůbec, pro antropologii: „Jakožto antropologové usilující o nalezení způsobů popisu a porozumění historicky proměnlivým strukturám moci a rolím, které věda hrála v systémech nadvlády, musíme začít analyzovat a činit nesamozřejmým ten nejobyčejnější ze sociálních faktů – statistiku.“ (Urla 1993: 837)

Propojení kategorizací a kolektivních identit se strukturami moci nás přivádí k „foucaultovskému“ pozadí výzkumu cenzů. „Někteří badatelé pojímali ‚identifikaci‘ doslovně: jako autoritativní přidělení znaků jedinci, a to prostřednictvím pasu, otisků prstů, fotografie a podpisu. (...) Jiní badatelé zdůrazňují úsilí moderního státu zanést své subjekty do klasifikační mřížky – identifikovat a kategorizovat lidi ve vztahu k genderu, náboženství, vlastnictví majetku, etnicitě, gramotnosti, kriminalitě či duševnímu zdraví. Cenzy rozdělují lidi napříč těmito kategoriemi a instituce (od škol po věznice) podle nich třídí jednotlivce. Především pro následovníky Foucaulta jsou tyto individualizující a agregující způsoby

identifikace u samé podstaty toho, co definuje řízení moderního státu.“ (Brubaker a Cooper 2000: 15)

Na M. Foucaulta navázal filosof vědy I. Hacking, který se již od 60. let zabýval vlivem statistiky na společnost. Jeho myšlenkami týkajícími se statistiky se zabývám také v kapitole 2.2 (více o jeho tezích např. v Desrosières 2006, Jenkins 2008). Na tomto místě se hodí uvést, že i Hacking upozorňoval na spojení (koloniální) státní moci a oficiálních kategorizací: „Kategorie se stávají institucionalizovanými zvláště prostřednictvím sčítání lidu a dalších druhů oficiálního označování (*tagging*). Měli bychom mít na paměti, že první funkční (*working*) evropské cenzury byly prováděny v koloniích, v Quebecu, Novém Španělsku, Virginii a na Islandu. Kategorizace, cenzus a impérium – tyto tři tvoří důležité spojení.“ (Hacking 2005: 112)

V roce 2002 vyšel sborník s názvem *Census and Identity. The Politics of Race, Ethnicity, and Language in National Censuses* (Kertzer a Arel 2002a), do kterého přispěli politologové, antropologové, sociologové i demografové. Při studiu cenzů vycházeli z konstruktivistických pozic: „... jedním z intelektuálních cílů této knihy je pochopit specifickou roli cenzů při vytváření identity.“ (Uvin 2002: 159) Spolu s autorem jednoho z příspěvků se můžeme ptát: „Co bychom věděli o etnicitě, kdybychom měli k dispozici pouze definice a kategorie z cenzů? Kdyby naše jediné informace o etnických rozdílech a kategoriích ve společnosti pocházely z oficiálních dokumentů, co by chybělo?“ (Goldscheider 2002: 72)

1.3 Cíle a metodologie práce

Hlavním cílem této práce by mělo být kritické zhodnocení fenoménu sčítání lidu jako takového (a tedy alespoň částečné zodpovězení výše uvedených otázek položených C. Goldscheiderem), a to se zaměřením na české prostředí. Dalším, řekněme „akademickým“ cílem, je představit cenzus jako antropologicky vysoce relevantní téma.

V rámci analýzy *Sčítání lidu, domů a bytů 2011* se zabývám zejména identitárními mobilizacemi tak, jak probíhaly v případě Romů, Moravanů, Poláků na Těšínsku, „vyznavačů“ jediismu nebo katolíků. Mezi podstatné nové proměnné v rámci *Sčítání lidu, domů a bytů 2011* patřilo zavedení možnosti vyplnit druhou národnost (jak lze tento krok chápat a jak se mohl projevit v přihlašování se právě k „romské národnosti“?) a působení romských asistentů sčítacích komisařů (jak toto zapadá do konceptu svobodného se přihlášení k národnosti a jaké mohou být důsledky takového postupu?).

Jako hlavní oblast, skrze niž analyzuji *Sčítání lidu, domů a bytů 2011*, mi slouží mediální diskurs. Důležitou otázkou např. je, do jaké míry v médiích (konkrétně v celostátních denících) v souvislosti se sčítáním převažuje nacionální a skupiny reifikující diskurs, jakými způsoby v tomto a minulém cenzu masmédiá zacházela s kategoriemi použitými ve *Sčítacím listu osoby* (např. „národnost“, v instrukcích k této otázce též „etnicita“), jaká cenzus legitimizující rétorika byla využívána atd. „Bojištěm minoritních nacionalismů“ se kromě klasických médií navíc v nesrovnatelně větší míře než při minulém sčítání stal internet (sociální sítě, blogy, webové stránky nejrůznějších aktérů), kde lze sledovat různé identitární mobilizace.

Metodami jsou kvantitativní a kvalitativní analýza textů z masmédií, videí z YouTube a různých (ne)oficiálních prezentací, komparace zjištění a jejich zasazení do teoretického kontextu (teorie identit různých autorů, instrumentalismus v pojetí Abnera Cohena, nacionální mýty G. Schöpfunglína, koncept etnické indiference P. Lozoviuka atd.).

2 CENZY – POJMY, KOMPARACE, TEORIE

V této kapitole uvedené definice cenzu pocházejí z rozdílných zdrojů a vystihují různé aspekty cenzů, resp. různé způsoby, jak je/může být sčítání lidu chápáno. K identifikovaným aspektům přidávám pro účely této práce pojem „identitární mobilizace“ a definuji ho. Následně se zaměřuji za vztah statistiky a sociální reality tak, jak ho zproblematizovali někteří autoři zabývající se (nejen) cenzy. Dalším bodem v této kapitole je rozbor se sčítáním lidu souvisejících pojmů (kolektivní) identita, národnost, etnicita, rasa, mateřský jazyk a náboženská víra. Za účelem srovnávání se pak zaměřuji na cenzy ve světě z různých teoretických hledisek a rekapituluji moderní historii sčítání v českých zemích s důrazem na sčítání romské populace.

2.1 Definice cenzu a identitární mobilizace

V této práci používám pojmy sčítání lidu (tj. v obecném významu, nejen *Sčítání lidu, domů a bytů* v českém prostředí) a (populační) cenzus. Na tomto místě se tedy zastavím u toho, co tyto pojmy označují. Existují totiž mnohé definice cenzů, nabízející různé úhly pohledu, a v důsledku poukazující na odlišné aspekty cenzů. Tyto aspekty se nyní pokusím identifikovat a přiřadit k nim pro účely této práce definovanou „identitární mobilizaci“.

O sčítání lidu se můžeme dočíst z oficiálních dokumentů (tj. zejména z doporučení mezinárodních organizací a z legislativních dokumentů), existují definice slovníkové a konečně také sociálněvědní (statistické na jedné a antropologické či politologické na druhé straně). Začněme jednou ze slovníkových definic, a sice z *Akademického slovníku cizích slov* (Petráčková, Kraus et al. 1998: 124) – cenzus je podle ní:

1. ekon. soupis osob n. majetku k daňovým účelům; ekon., stat. označení pro sčítání lidu, domů a bytů 2. (v někt. státech) souhrn podmínek pro nabytí někt. občanských a polit. práv: práv. *volební c.*; c.

pobytu 3. hist. (ve st. Římě) sčítání a majetkový odhad občanů, kt. byl základem pro zdanění a voj. povinnost 4. hist. středověká dávka, úrok n. renta

Tato definice spolu s většinou dalších (českých i zahraničních) slovníkových definic² poukazuje na starověký původ cenzu a jeho historický vývoj (obojí nahlíženo eurocentricky). Obvykle jsou ve slovnících zdůrazňovány ekonomické aspekty sčítání.

Přesuneme-li se do oficiálně-administrativní roviny, pak např. v dokumentu Organizace spojených národů (která vydává doporučení pro sčítání lidu od r. 1950) je cenzus definován takto: „Populační cenzus je totální (*total*) proces sběru, zpracování, hodnocení, analyzování a publikování nebo jinak provedeného šíření demografických, ekonomických a sociálních dat, který se v určeném čase týká všech osob v zemi nebo v přesně vymezené části země.“ (*Principles and Recommendations...*2008: 7) V podobném duchu cenzus, konkrétně *Sčítání lidu, domů a bytů 2011* v ČR, definuje zákon č. 296/2009 Sb.³

Již v úvodu dokumentu OSN se nachází pasáž, v níž je cenzus jednoznačně pojímán jako „věc národa“: „Tradiční sčítání lidu patří mezi nejkomplexnější a nejmasovější mírové operace, které *národ* (*nation*, možno přeložit také jako lid) podniká. Vyžaduje zmapování celé země, mobilizaci a trénování armády sčítačů, vedení masivní veřejné kampaně, obcházení všech domácností, sbírání individuálních informací, zpracování ohromného množství vyplněných dotazníků a analyzování a šíření dat. Ve většině případů je tradiční cenzus příležitostí k mobilizaci země a zviditelnění statistické aktivity. Pro mnoho lidí může být cenzus jedinou příležitostí, při které je Stát (*sic*) zastihne a položí jim otázku. Navíc úspěšné uskutečnění cenzu se pro mnoho zemí stává záležitostí *národní hrdosti* (*national pride*).“ (*Principles and Recommendations...*2008: 1, kurzíva dodána) Při použití této rétoriky se ze sčítání stává téměř „válečný podnik“, který je otázkou cti národa.

Spolu s obdobnou definicí jako v dokumentu OSN je v *Doporučení Konference evropských statistiků ke sčítání lidu, domů a bytů v roce 2010* formulován také účel sčítání: „Aby bylo možné plánovat a realizovat ekonomickou a sociální politiku, administrativní činnosti a vědecký výzkum, je nezbytné mít k dispozici spolehlivá a podrobná data týkající se počtu, rozmístění a skladby obyvatelstva. Sčítání lidu je primárním zdrojem těchto statistických údajů.“ (*Doporučení Konference...2006: 12*) Je zdůrazněno, že „[s]čítání musí být uskutečněno pouze za účelem získání dat pro statistické účely. Nesmí být tedy využito ke sběru dat, která záměrně podporují politické, náboženské nebo jiné skupiny nebo slouží jiným účelům.“ (*Doporučení Konference...2006: 13*)

Tento dokument se rovněž dotýká recentního vývoje na poli sčítání: „Definice censu byla tradičně založena na základních rysech sčítání, tj. individuálním sčítání, časové souběžnosti na celém území, univerzálnosti a definované periodicitě. V posledních několika letech se však začaly objevovat v regionu EHK další metody, které koncepci censu pojímají šířeji. V některých zemích bylo tradiční sčítání osob v terénu nahrazeno zpracováním dat obsažených v administrativních registrech. V poslední době došlo k přesunu priorit od sčítání osob a zjišťování relevantní údajů o celkové populaci v nejmenších územních jednotkách a v kratších časových intervalech. V současnosti je obecně přijatá definice sčítání lidu, domů a bytů v regionu EHK založena spíše na obsahu jeho výstupů, než na použité metodologii.“ (*Doporučení Konference...2006: 12*)

Uvedené definice z oficiálních dokumentů tedy zdůrazňují celospolečenský význam sčítání, které je spojováno s rozsáhlou „mobilizací“ příslušných částí státního aparátu a společnosti jako celku, a to zvláště prostřednictvím mediální kampaně (viz část 3.1.4).

Z vědeckého, statisticko-demografického hlediska můžeme sčítání popsat jako příklad jednoho z typů longitudinálního výzkumu, tzv. *total population design* neboli výzkum celé populace (Menard 2002). Údaje získané z národních cenzů označuje S. Menard jako „nejstarší

longitudinální data v sociálních vědách.“ (2002: 23). Sčítání lidu je „statistická akce sběru, uspořádání, zhodnocení, analýzy a publikování vybraných demografických, ekonomických a sociálních údajů“ (<http://www.demografie.info/?cz_slovník>). Sčítání z pohledu statistiky je tedy především významným zdrojem demografických dat.

Prostřednictvím antropologických a dalších sociálněvědních definic se do popředí dostávají otázky politiky a kolektivních identit: „Cenzus (...) se stal nejnápadnějším a politicky patrně nejvýznamnějším prostředkem, kterým státy statisticky zobrazují kolektivní identity. Není to ovšem jediný nástroj kategorizace, jaký má stát k dispozici.“ (Kertzer a Arel 2002b: 3) Cenzus lze nahlížet jako jeden z oficiálních identifikačních dokumentů (citovaní autoři dále uvádějí křestní listy, v některých případech imigrační dokumenty).

„Cenzy a další oficiální dokumenty shromažďují informace za účelem uskutečnění řady politických, ekonomických a sociálních cílů. Při sčítání a kategorizování obyvatel státu se cenzus musí oficiální cestou vypořádat s tím, kdo je členem společnosti, a jak mají být její členové v rámci sčítání identifikováni.“ (Goldscheider 2002: 71) Tato „definice“ upozorňuje na úlohu cenzu při „vymezení společnosti“, jejích ne-geografických, ale o to významnějších hranic, a při organizaci takto vymezené společnosti.

Pro účely této práce jsem cenzus „definovala“ v Úvodu. Použila jsem při tom pojem „identitární mobilizace“. Toto sousloví uvádí M. Strmiska např. v knize *Národní stát a etnický konflikt* (1999, spoluautorem je P. Barša) a v několika dalších svých textech. Nejde o Strmiskou a zřejmě ani jinými, např. zahraničními autory přesně definovaný pojem (M. Strmiska, osobní sdělení), ačkoliv na Strmisku navazující R. Iščuk poněkud mlhavě naznačuje opak (2011: 75). Dá se říci, že velmi blízko má „identitární mobilizace“ k „politické mobilizaci“ – tento pojem někteří autoři používají právě v souvislosti s „mobilizováním“ příslušníků určitých kolektivních identit (např. J. E. Leighly v knize *Strength in Numbers? The*

Political Mobilization of Racial and Ethnic Minorities, 2001; přímo problematikou cenzů se autor nezabývá).

„Politická mobilizace může být definována jako proces, pomocí něhož političtí aktéři podněcují lidi k účasti na nějaké formě politické akce.“ (Vermeersch 2011: 1) Pojem „politická mobilizace“ primárně odkazuje pouze k aktivitě státu a čistě politických subjektů, což ovšem nemusejí být zdaleka jediní aktéři mobilizace identitární. Pojem „identitární mobilizace“ považuji za vhodnější používat v souvislosti s cenzou rovněž proto, že termín „politická mobilizace“ neodkazuje přímo ke kolektivním identitám (resp. k nim sám o sobě neodkazuje vůbec). Existuje také pojem „etnická mobilizace“. „Je překvapivé, že teoretizování o etnické mobilizaci nemá v politologické literatuře dlouhou historii. Tradičně politologové nepřikládali etnickým aspektům politické mobilizace velký význam.“ (Vermeersch 2011: 3) Pojem „etnická mobilizace“ by opět vystihoval jen část celé záležitosti, protože v souvislosti se sčítáním lidu může jít o mobilizaci týkající se různorodých kolektivních identit, nejen etnické/národní.

Jak jsem předestřela v Úvodu, aktéři procesu „vyjednávání“ kolektivních identit mohou cenzus využít k identitární mobilizaci. Po předchozí diskusi o příbuzných pojmech mohu přistoupit k jejímu vymezení. **Identitární mobilizace je podněcování těch, kteří se potenciálně mohou přihlásit k určité kategorii kolektivní identity (např. národnost), aby dali své „přináležení“ najevo (v našem případě ve sčítacím formuláři), a to v žádoucí podobě („romská národnost“).** Identitární mobilizace je tudíž jedním z možných a v kontextu této práce významných aspektů cenzu, přitom ovšem nutně není omezena jen na sčítání lidu.

2.2 Statistika vs. sociální realita

„Lidské bytosti mají tendenci věřit, že svět je řízený jistými (ať už statistickými, přírodními nebo božskými) zákony a skrze ně pochopitelný.“

(Burzová 2010: 5) Lidé se uchylují ke statistickým údajům za účelem vysvětlení jevů ze sociálního světa. To, jak se koncem 19. století statistiky staly „vysvětlujícími“ samy o sobě (resp. začaly být vnímány tak, že samy o sobě vysvětlují společenské jevy), ukazuje I. Hacking (1990, 1991). Autor se vůči statistickým údajům kriticky vymezuje z pozic konstruktivistické epistemologie: „... mnohé z faktů prezentovaných byrokraciemi nejdříve ani neexistovaly. Kategorie, do kterých by lidé příhodně spadali za účelem sčítání, musely být vynalezeny. Systematický sběr dat o lidech ovlivnil nejen způsoby, kterými uvažujeme o společnosti, ale také to, jak popisujeme své bližní. Dalece proměnil, co se rozhodujeme dělat, kým se snažíme být, a jak o sobě smýšlíme.“ (Hacking 1990: 3)

Na I. Hackinga v tomto ohledu navazující J. Urla konstatuje, že „[p]ravděpodobně neexistuje mnoho charakterističtějších znaků modernity, než jakým je představa, že můžeme sami sebe poznat skrze čísla. Statistiky, průměry a pravděpodobnosti prostupují způsoby, kterými mluvíme o sobě a o sociálním světě, zejména tehdy, když dojde na popisování moderního národního státu a jeho občanů.“ (Urla 1993: 818) Vždy je důležité, kdo a za jakým účelem se za pomoci statistických dat snaží nastolit určitou definici sociální reality, prosadit určitou „pravdu“. „Jakožto součást moderního režimu pravdy, který ztotožňuje vědění s měřením, se statistika v rámci současných způsobů popisu společnosti těší autoritě – je technologií produkce pravdy. Následkem toho nejsou v případě minorit, které operují se statistikami, v sázce jen soupeřící nároky na zdroje, ale také soupeřící nároky na pravdu.“ (Urla 1993: 819)

Z výše uvedeného lze vyvodit, že „[p]okud by vše, co víme o etnicitě, bylo odvozeno z kategorií a klasifikací obsažených v cenzech, naše porozumění politickým, kulturním a sociálním významům etnicity by bylo značně omezené a samozřejmě také do velké míry zkreslené. Definice etnicity v cenzech vypovídají více o konstruování etnických kategorií v rámci politických ideologií než o realitě etnických rozkolů (*ethnic divisions*).“ (Goldscheider 2002: 72) „Kategorie [identit] v cenzech

nejsou vymyšleny (*invented*) v izolaci nebo vně sociálních diskursů a politických konstelací moci – jsou vytvářeny, zaváděny a modifikovány v rámci těchto dynamik a tvoří jejich nedílnou součást.“ (Uvin 2002: 159)

Kategorie identit jsou v cenzech prezentovány jako vědecké a objektivní – „cenzus si dává za cíl *objektivně* zhodnotit stav [ze své povahy] *subjektivních* identit.“ (Kertzer a Arel 2002b: 20, kurzíva v původním textu) Statistika působí jako obecně uznávaný prostředek produkce „objektivních“ dat a „pravdy“ – kvantifikace a představa vědeckosti poskytují výsledkům cenzu a (především) také jejich společensko-politickým interpretacím legitimizaci. Podstatné je, že statistiky nezůstávají ve vědeckých institucích, nýbrž vstupují (např. prostřednictvím masmédií) do veřejného diskursu – „statistiky zaplavily četné domény veřejné debaty a nejsou již více rezervovány pro odborníky.“ (Simon 2008: 154)

„Vzhledem k autoritě, které se statistika zjevně těší ve veřejném diskursu, by si kulturní antropologové měli být vědomi toho, jakým způsobem číselné údaje fungují coby nástroje popisu sociálna, zvláště v heterogenních kulturních kontextech poznamenaných konfliktními a protichůdnými konstrukcemi reality. Ptáme-li se, jak kvantifikující techniky a diskursy fungují jako techniky moci, nemůžeme předpokládat, že kvantifikace je vždy formou dominance uvalené na nevědomou a mlčící populaci.“ (Urla 1993: 837) J. Urla nebo také P. Uvin (2002: 171) upozorňují na existenci rezistence vůči jak kategorizaci, tak ovládní prostřednictvím vědeckých „pravd“, a tedy na „aktérství“.

P. Simon poukazuje na propojení statistických kategorizací se sociálními otázkami: „Statistiky mají tu základní vlastnost, že zviditelňují fenomény a populace prostřednictvím reprezentací, kterými zásobují sociální svět. Je jasné, proč zauímají takové postavení v kontroverzích okolo otázek integrace a diskriminace – tím, že *a priori* kodifikují skupiny, poskytují prostředky kvantitativní vědecké analýzy a současně označení

(*labels*) sloužící k určení skupin, jež reprezentují, a případně k jejich diskreditaci.“ (Simon 2008: 162; kurzíva v původním textu)

2.3 Kolektivní identity a kategorie identit v cenzech

Pojem identita (někteří autoři upřednostňují „identifikaci“) vychází z latinského *idem*, což znamená stejný, totožný. Jedná se o termín, který znamená příliš mnoho a současně příliš málo – nebo také vůbec nic (Brubaker a Cooper 2000: 1). Do společenskovedního diskursu vstoupil či spíše „vtrhl“ v 50. a zejména 60. letech a stal se termínem „všudypřítomným“ a „těžko postižitelným“ (Gleason 1983: 910), což značně ztěžuje možnosti jeho analytického používání (např. Lozoviuk 2005: 163). Bývá vztahován k jedincům stejně jako ke kolektivům (Gleason 1983: 925), mluví se např. o genderové identitě, jakož i o identitě etnické/národní (Cerulo 1997).

Koncept kolektivní identity vychází z klasických sociologických pojmů a teorií – Durkheimova „kolektivního vědomí“, Marxova „třídního vědomí“ nebo také „pospolitosti“ F. Tönniese. „Raná literatura pohlížela na atributy [společné určité skupině] jako na ‚přirozené‘ nebo ‚esenciální‘ kvalitativní charakteristiky vyplývající z fyziologických znaků, psychologických dispozic, regionálních rysů (...). Členové kolektivu měli tyto kvality internalizovat a sdílet jednotnou a jedinečnou sociální zkušenost, jednotné pozadí, proti kterému sociální aktéři konstruují vědomí sebe sama.“ (Cerulo 1997: 386-7)

Esencialismus či primordialismus poukazující na „danost“ atributů stojících za kolektivními identitami byl později zpochybněn a jeho místo (alespoň v sociálních vědách) zaujaly „modernistické“ teze a tvrzení zdůrazňující sociální konstrukci identit. „Kolektivní identita není přirozeně utvářená, nýbrž sociálně konstruovaná: je to záměrný či nezáměrný důsledek interakcí, které jsou samy sociálně modelovány a strukturovány. (...) [K]olektivní identita může tak jako náboženství plnit svou ‚funkci‘, pouze když sociální procesy jejího konstruování zůstanou latentní. (...)“

Pokusy o její zpochybnění a nadzvednutí závoje latence jsou obvykle odmítány poukazem na její přirozenost, posvátnost či samozřejmost.“ (Eisenstadt a Giesen 2003: 363)

P. Berger a T. Luckmann (1999: 171) nicméně považují za zavádějící mluvit o „kolektivní“ identitě a teoretizují vztah mezi společnostmi, jedincem a identitou jako takovou. „Klíčovým prvkem subjektivní reality je pochopitelně identita, mezi níž a společností, podobně jako je tomu v případě veškeré subjektivní reality, existuje dialektický vztah. Identita se utváří během sociálních procesů. Jakmile je vytvořena, je udržována, obměňována, dokonce i přebudována sociálními vztahy. Sociální procesy, jež se podílejí na formování i udržování identity, jsou dány sociální strukturou. Identity vytvořené vzájemným působením organismu, individuálního vědomí a sociální struktury zpětně danou sociální strukturou ovlivňují, udržují, obměňují a dokonce ji i přebudovávají. Společnosti mají své dějiny, v jejichž průběhu vznikají určité identity. Tyto dějiny jsou však vytvářeny lidmi s určitou identitou.“ (Berger a Luckmann 1999: 170-1)

„V nejširším slova smyslu můžeme kolektivní identitu chápat jako výraz osobní identifikace člena určité skupiny s touto skupinou. Sdružování se do kolektivit je přitom odvozováno z psychosociologických daností každého jednotlivce a je považováno za cosi zcela přirozeného a bytostně lidského.“ (Lozoviuk 2005: 163) P. Lozoviuk danou problematiku propojuje s instrumentálním využitím kolektivních identit: „Identitární soupeření, které se vždy projevuje v symbolické sféře, se může promítnout i do roviny instrumentálních akcí. V každém případě je cílem aktérů prosadit preferované kritérium pro formování KI [kolektivní identity] a tím i budoucí závazný statut skupiny.“ (Lozoviuk 2005: 167) Můžeme tedy říct, že „[i]dentifikace je něco, okolo čeho se odehrávají boje (...), je to prostředek i cíl v politice – v sázce je přitom klasifikace populací stejně jako jednotlivců.“ (Jenkins 2008: 45)

V rámci sčítání lidu je operováno s různými typy kolektivních identit – etnickou/národní, příp. rasovou a na náboženské víře založenou. Za kategorii kolektivní identity nebo spíše kategorii k např. etnické identitě odkazující můžeme považovat také mateřský jazyk. Jaký je oficiální pohled na problematiku kolektivních identit v souvislosti s cenzy? V *Doporučení Konference evropských statistiků ke sčítání lidu, domů a bytů v roce 2010* nechybí kapitola s názvem *Národnostně kulturní charakteristiky*. Stojí v ní následující: „Údaje o národnostně kulturních charakteristikách obyvatelstva mají v zemích EHK v souvislosti s migrací, integrací obyvatelstva a uplatňováním politik pro minoritní skupiny narůstající význam. Státy s kulturně rozmanitým obyvatelstvem mohou mít zájem zjišťovat informace o etnickém složení obyvatelstva, o mateřském jazyku, znalostech a používání jazyků a o skladbě církví a náboženských společností a denominací. Pro lepší poznání kořenů obyvatelstva a integračních procesů může být také vhodné zjišťovat informace o národnostně kulturních charakteristikách rodičů a prarodičů. Obecně mají národnostně kulturní charakteristiky subjektivní rozměr, mohou být politicky citlivé a populační skupiny, kterých se týkají, jsou často malé. Svobodné a otevřené prohlášení respondentů při zjišťování je proto velmi důležité. Členové některých minoritních skupin mohou být obzvláště snadno diskriminováni na základě národnosti nebo náboženství. Při provádění sčítání a přípravě výstupů je proto třeba etnickým skupinám věnovat zvláštní pozornost, tak aby bylo zřejmé, že jsou dodržována odpovídající opatření na ochranu důvěrnosti údajů.“ (*Doporučení Konference...2006: 76*)

2.3.1 Národnost, etnicita, rasa

Pojmy národnost a etnicita lze chápat a zacházet s nimi synonymně (např. Hirt 2005: 17 a 2007a: 86, Lozoviuk 2005 162 a 168), jak tomu ostatně bylo i v rámci *Sčítání lidu, domů a bytů 2011* v České republice (viz část 3.2). Podobně jako pojem „identita“ patří i „eticita“ mezi nadužívané pojmy, fungující současně jako kategorie praxe a analýzy

(Brubaker a Cooper 2000: 4), zpopularizované v mediálním diskursu (např. Bahenský 2009: 5), a tím ještě více znejasněné. Pojem rasa byl naproti tomu ve vědě a do jisté míry i v mediálním diskursu zdiskreditován, ačkoliv v cenzech má dodnes své místo (viz část 2.4.2). O komplikovaném vztahu etnicity a rasy pojednává např. R. Jenkins (1997).

„[E]tnicitu je třeba považovat jen za jednu ze specifických forem kolektivní identity, byť jak se zdá, v dnešních industriálních a postindustriálních společnostech za formu převládající.“ (Lozoviuk 2005: 162-3) Slovo etnikum „zpravidla referuje jak k ‚biologickým‘, tak zároveň ke ‚kulturním‘ charakteristikám, a sice především ‚skupin‘, což nemilosrdně naráží na skutečnost, že fenotyp a kulturní vybava nejsou v žádném smyslu propojeny fixní vazbou, natož aby k jejich souvztažnosti docházelo na úrovni ‚skupin‘. Ve sféře empirie tak zcela absentuje jev, ke kterému by výraz ‚etnická skupina‘ mohl smysluplně referovat, a to především proto, že jednotlivé příměsi tohoto konceptuálního koktejlu spolu prostě nemohou definičně souviset.“ (Hirt 2005: 63)

Abner Cohen zdůraznil, že etnicita „operuje v rámci současných politických kontextů a není archaickým přežitkem, uspořádáním přeneseným do současnosti konzervativci.“ (Cohen 1969: 190) Cohenovo pojetí etnicity tak, jak je představeno v následujícím úryvku, evokuje interakcionismus F. Bartha, ovšem právě vůči Barthovi se tento autor kriticky vymezil a dovedl dále oddělení kultury a etnicity (Eriksen 2012: 96): „Termín etnicita by nebyl příliš užitečný, kdyby pomocí něj byly označovány kulturní rozdíly mezi izolovanými společnostmi, autonomními regiony nebo nezávislými populacemi, např. národy v rámci svých vlastních státních hranic. Rozdíly mezi Číňany a Indý v rámci jejich vlastních zemí jsou rozdíly národnostními, nikoliv etnickými. Avšak pokud skupiny čínských a indických imigrantů vstupují v cizí zemi do interakcí jakožto Číňané a Indové, mohou být nazývány etnickými skupinami. Etnicita je v podstatě forma interakce mezi kulturními skupinami ve společných sociálních kontextech.“ (Cohen 2004: XI)

V současnosti „převládla tendence považovat etnickou identitu za exkluzivní identitární formu. Tento ‚identifikační fundamentalismus‘ je zároveň imanentní součástí tohoto způsobu skupinového vymezení. Není namířen jen vůči konkurenčním identifikacím stejného řádu (odlišným nacionalizmům), ale i k alternativním identifikačním vzorcům.“ (Lozoviuk 2005: 163) Na tomto místě se dostáváme k problematice etnické indiference – etnicky indiferentní skupiny jsou „takové skupiny, jejichž podoba KI [kolektivní identity] beze zbytku neodpovídá ‚běžnému‘ očekávání. Tato ‚anomálie‘ spočívá v absenci zmiňovaného výsadního postavení etnicity jako centrálního organizačního principu skupiny. K etnizaci, tj. procesu konstituujícímu danou skupinu jakožto etnikum, zde tedy z nejrůznějších důvodů (zatím) nedošlo.“ (Lozoviuk 2005: 172) Příkladem etnicky indiferentní „skupiny“ jsou právě Romové, P. Lozoviuk dále uvádí Kašuby.

Z důvodu výše uvedeného „míšení“ biologických a kulturních atributů v pojmu etnikum tedy nelze pojmy „etnikum“ a „rasa“ (která je „na první pohled“ spojena pouze s fyzickými odlišnostmi), jak upozorňuje R. Jenkins, stavět do opozice (Jenkins 1997: 79). Ani argument, že „etnikum“ spíše odkazuje k identifikaci „nás“ samých a „rasa“ k identifikaci „těch druhých“, se nezdá příliš přesvědčivý (Jenkins 1997: 19), vezmeme-li v úvahu „romské etnikum“ a jiné etnicky indiferentní skupiny, kterým je jejich etnicita „vnucována“.

Na závěr dodejme, že národnost a etnicita jsou v *Doporučení Konference evropských statistiků ke sčítání lidu, domů a bytů v roce 2010* definovány takto: „Pojem národnosti nebo příslušnosti k etnické skupině je založen na společném chápání historie a územního původu (regionálního, státního) a rovněž na význačných kulturních charakteristikách: jazyku, náboženství nebo specifických zvycích a způsobu života.“ (*Doporučení Konference...2006: 76*)

2.3.2 Mateřský jazyk

Mateřský jazyk (oddělovaný od případně se lišícího jazyka každodenní mluvy) není kategorií kolektivní identity v pravém smyslu, avšak může k ní významným způsobem odkazovat, ačkoliv vztah mateřského jazyka k národnosti/etnicitě je sporný. „Zatímco koncept kulturního národa (*cultural nation*) nemůže být redukován na jediný znak identity, jazyk je často jeho nejvlivnější součástí. Většina nacionalistických hnutí ve světě považovala jazyk své skupiny za klíčový znak určující hranice skupiny. Samozřejmě existují dobře známé výjimky, např. Irové, kteří ‚ztratili‘ svůj jazyk, ale nikoliv svou nábožensky definovanou identitu, nebo Srbové, Chorvati a bosenští muslimové, kteří sdíleli společný standardizovaný jazyk v Jugoslávii. Navíc můžeme citovat četné příklady jednotlivců, kteří se identifikují s kulturně definovaným národem, aniž by dobře ovládali národní jazyk, nebo naopak ti, kteří se neidentifikují s národem navzdory tomu, že se jeho jazyk naučili jako svůj rodný.“ (Arel 2002b: 92) O roli jazyka v baskické identitě viz Urla 1993 (část 2.4.1 v této práci) a o mateřském jazyku jako určujícím znaku národnosti v Československu viz Bahenský 2010: 59-60 (část 2.4.4.1 v této práci).

2.3.3 Náboženská víra

Problematika náboženské (kolektivní) identity je velmi spletitá, a protože tato práce je zaměřena primárně na identitu etnickou/národní, nezabývám se jí podrobněji (také proto, že v České republice není nějakým zásadním způsobem propojena s nacionalismem). V souvislosti s cenzy uskutečněnými v ČR však ze zejména historických příčin šlo o poměrně hojně diskutované téma, které bývá obvykle zasazeno do kontextu ateizace a „privatizace“ víry (viz např. Hamplová 2010, Nešpor 2005).

Náboženství je v *Doporučení Konference evropských statistiků ke sčítání lidu, domů a bytů v roce 2010* vymezeno následovně: „Náboženství je obvykle považováno za systém víry a praktik, který

obvykle zahrnuje existenci božské nebo vyšší bytosti, moci nebo principu, podle nichž lidé řídí své chování a způsob života v praktickém i morálním smyslu.“ (*Doporučení Konference...2006: 78*)

2.4 Sčítání lidu – komparativní perspektiva

V této části práce podávám přehled (samozřejmě zdaleka ne vyčerpávající) nejen toho, jak ve světě probíhají cenzy a jak je zde nakládáno se statistickými daty, ale také toho, jak se na fenomén sčítání lidu lze dívat z různých perspektiv vybraných autorů. Zdůrazňuji přitom instrumentalismus Abnera Cohena.

2.4.1 Rwanda a Burundi, Baskicko: instrumentální využití cenzů

Podle Abnera Cohena „jeden nemusí být marxista, aby si uvědomil, že (...) usilování o větší podíl příjmu z ekonomického systému (...) tvoří důležitou proměnnou významně související s etnicitou.“ (Cohen 2004: XV) Z této instrumentalistické pozice pak lze nahlížet následující příklady využití cenzů a statistik k různým účelům (jak uvidíme, jde nejen o ekonomické či statusové zisky, ale např. i o legitimizaci státního systému). Je třeba říct, že v této podkapitole uvedené způsoby instrumentálního využití cenzů jsou co do kontextu a taktéž míry závažnosti dopadů diametrálně odlišné – ve Rwandě a Burundi došlo ke zneužití cenzů státem k zastření genocidy, v Baskicku byla statistická data využita místními militantními nebo umírněnými nacionalistickými organizacemi horujícími za zachování jazyka. Přesto lze v obou případech právě ve využití/zneužití sčítacích dat jako takovém vidět klíčovou paralelu.

P. Uvin uvozuje svou studii s názvem *On Counting, Categorizing, and Violence in Burundi and Rwanda* těmito slovy: „Na světě je málo zemí, kde byly akty kategorizace a sčítání lidí tolik všudypřítomné, stěžejní a spjaté s násilím, jako v Burundi a Rwandě. Také je jen málo zemí, kde se očekávání sociálních konstruktivistů ohledně identit a

kategorií zdají být tak dobře potvrzena.“ (Uvin 2002: 148) Při zkoumání cenzů prováděných na územích dnešních států Rwanda a Burundi autor analyticky odděluje akty sčítání jako takového (*counting*), tedy počítání lidí, od aktů kategorizování (*categorizing*) populací a jejich následného „měření“.

Sčítání začalo bezprostředně po příchodu prvních Evropanů, intenzity nabylo po kolonizaci území Německem (1890) a později Belgií (1916), kdy byla data obvykle sbírána pro administrativní jednotku zvanou Ruanda-Urundi (Uvin 2002: 149). Charakteristické byly časté pouhé odhady počtu obyvatel založené na „dojmech“ administrátorů a dělení do kategorií, které odrážely rasovou klasifikaci považovanou za „vědecky relevantní“ – hlavní kategorie tvořili Evropané, mulati, Asiaté a jiní barevní, černí; není bez zajímavosti, že rostoucí populační čísla měla mezinárodním organizacím dokládat, kterak místní pod belgickou koloniální správou prospívají (více viz Uvin 2002: 149-152).

Význam a frekvence sčítání ještě vzrostly po získání nezávislosti (u obou zemí v r. 1962). První skutečně celostátní cenzy „ode dveří ke dveřím“ se ve Rwandě uskutečnily v l. 1978 a 1991 (tedy v roce, kdy probíhala občanská válka; rwandská genocida se odehrála v r. 1994), v Burundi v l. 1979 a 1990. „Data získaná ze vší této aktivity (sčítání lidu, regionální cenzu, data z civilních registrů) jsou považována za velmi spolehlivá – precizní do posledního jednotlivce – s výjimkou kategorie etnicity. Data z této kategorie jsou všeobecně uznávána za zfalšovaná. (...) Nehledě na to, jak spolehlivá se tato data a proces (zahrnující mezinárodní účast), kterým byla získána, mohou zdát, existoval zde prostor pro zásadní opominutí a manipulaci.“ (Uvin 2002: 153). Autor rekapituluje historii obou států, v jejímž průběhu byly v důsledku „etnických“ konfliktů zavražděny nebo donuceny k migraci statisíce lidí. Oběťmi masového násilí se ve Rwandě stali převážně Tutsiové a v Burundi Hutuové (o průběhu genocid Lemarchand 2009a a 2009b, o vztazích obou „etnik“ také např. v Balandier 1999 a Hirt 2007a).

„Vlády Rwandy a Burundi vždy odmítaly přiznat masové vraždění uvnitř svých hranic, vykonávané převážně jejich vojenským aparátem. Není proto překvapivé, že se také snažily tyto události zakrýt v populačních datech. Zajímavější otázka je, jak se jim to podařilo.“ (Uvin 2002: 154) Např. v Burundi došlo ke genocidě sta tisíce Hutuů v r. 1972 (částečný cenzus se konal v l. 1970-1). „Vláda pak čekala dalších sedm let, než uskutečnila kvalitně provedené sčítání všech osob za podpory OSN. (...) [A]by byla nová data v souladu se staršími, byl vymyšlen deset let trvající úbytek populačního růstu (následně reprodukováný OSN) – a selektivní genocida tímto statistickým trikem zmizela.“ (Uvin 2002: 154)

Dále se autor zabývá kategorizováním místních lidí ze strany kolonizátorů. Tutsiové byli identifikováni jako Hamité, tedy částečně bílá, nad negroidními Hutuy nadřazená rasa. „... obvyklé identifikátory rasové odlišnosti – oddělená a odlišná historie, kultura, místo původu, náboženství, jazyk nebo barva kůže – v případě Hutuů a Tutsiů, kteří patřili ke stejným klanům, žili bok po boku na stejném území pod jedním vládcem, věřili ve stejného boha a sdíleli převážně ty samé každodenní kulturní praktiky, neexistovaly. Koloniální úředníci měli jen dvě možnosti – užití buď sebeidentifikace (...) nebo ‚objektivnější‘, vědecké metody měření fyzických odlišností, přičemž Tutsiové byli definováni jako vyšší, s jemnějšími obličejovými rysy nebo s odlišným složením krve.“ (Uvin 2002: 155) Zprvu scházely prostředky na „objektivní“ měření, a tak byli sčítání dotazováni na svou rasovou příslušnost. „Existuje silné podezření, že tazatelé, převážně z řad Tutsiů, [mezi lety 1910 – 1919] záměrně snižovali (*under-counted*) počty Tutsiů, aby privilegovanou vrstvu udrželi tak malou, jak jen to bylo možné.“ (Uvin 2002: 155). Podrobně o proměnách kategorizací a diametrálně odlišných způsobech využití etnických kategorií jako nástrojů dominance v Burundi a Rwandě viz Uvin 2002: 155-166.

P. Uvin se přitom nedomnívá, že by samotné kategorie „Hutuů“ a „Tutsiů“ byly vymyšleny *ex nihilo* – nicméně kolonizátoři při svém působení vytvořily obraz dvou značně odlišných ras (obraz zaštitěný

vědeckou objektivitou) a i díky instituci *indirect rule* přispěli k rozvoji a upevnění nadřazenosti Tutsiů. Došlo k etnizaci a esencializaci původně spíše jen socio-ekonomických a poměrně fluidních kategorií (Uvin 2002: zejm. 157-161). Autor se dále zabývá také problematikou sčítání v souvislosti s rozvojovou pomocí. V tomto případě vlastně čísla také slouží k legitimizaci systému, ač apolitického a od etnických kategorizací se distancujícího (Uvin 2002: 167-9).

P. Uvin vystihuje celou záležitost těmito slovy: „... dokonce i prostý akt sčítání, zdánlivě neutrální a objektivní (ve srovnání s mnohem očividněji politickým a subjektivním aktem kategorizování), je hluboce politický. Vůdčí síla, logika stojící za sčítáním, je hluboce politická – stojí za ní snaha mít kontrolu nad populací (kvůli daním, obecním pracím atd.) a posílit nároky vládnoucích na legitimitu, a to prostřednictvím zaštitění se věděním, objektivitou a vědeckostí. Málo se v tomto ohledu liší koloniální a postkoloniální éra. Navíc kontrola nad cenzy umožňuje vládám manipulovat data za účelem zisku politické výhody, v našem případě vymazání důkazů o státem podpořeném násilí. I dnes, kdy jsou k dispozici sofistikované a nákladné metody a funguje mezinárodní spolupráce, mohou být údaje o populaci konstruovány takovým způsobem, aby zakryly masové, státem sponzorované násilnosti.“ (Uvin 2002: 154-5)

J. Urla zkoumala využití „rétorické síly“ statistických údajů baskickými nacionalisty (v tomto případě se z větší části jedná o údaje nepocházející z celostátních cenů). K popisu vzniku a vývoje baskického „obrozeneckého“ hnutí zde nemám dostatek prostoru (viz Urla 1993: zejména 821-3). Důležité je, že již v jeho počátcích na konci 19. století se političtí vůdci zabývali sběrem statistik – jak tomu ostatně v této době „laviny čísel“ (*avalanche of numbers*, jejíž začátek I. Hacking klade do dvacátých let 19. st. – viz 1990: např. 94) bylo i v ostatních evropských zemích (Urla 1993: 821). „Protože se považovali za modernější než představitelé španělského státu, lídři baskického nacionalistického hnutí [v prvních dvou dekádách 20. století] pociťovali, že by měli po vzoru svých

evropských sousedů zřídit svůj vlastní statistický institut.“ (Urla 1993: 821)
Vlivem historických událostí byl takový projekt zmařen.

Od přelomu 70. a 80. let začalo být sbíráno velké množství dat o mluvčích baskičtiny, což vyústilo ve vydání několika statistických publikací (o problematice klíčové úlohy baskičtiny v baskické identitě, možno říci „lingvistickém nacionalismu“ viz Urla 1993: 822). Autorka poukazuje na symbolické popření španělsko-francouzské hranice rozdělující sedm baskických provincií a rovněž symbolického na oddělení baskického území od (nezobrazovaného) okolí na mapách, které jsou součástí zmíněných publikací (Urla 1993: 824-5). Je na nich také ukazováno zmenšující se teritorium mluvčích baskičtiny ustupujících španělské a francouzské jazykové dominanci, přičemž v dávné minulosti je baskičtina zobrazena jako dalece přesahující území (dnešního) Baskicka (Urla 1993: 827).

Zajímavá je i problematika klasifikování mluvčích baskičtiny do různých kategorií podle znalosti jazyka a v důsledku proměnlivost obrazu „jazykové komunity“ (viz Urla 1993: 830-1). „Ačkoliv je prezentována uhlazeným jazykem objektivního měření, kvantifikace pochopitelně pouze jednoduše nepopisuje jazykovou realitu. Vytváří obraz této reality a vědění o ní, které reflektují někdy protichůdné zájmy nacionalistické ideologie na jedné a byrokratického zanícení pro exaktnost na druhé straně.“ (Urla 1993: 831) Autorka se dále zabývá baskickými lingvistickými kampaněmi: „Jedinci je mnoha způsoby připomínáno, že jeho výběr jazyka doma nebo na ulici má přímý dopad na tyto [demografické a statistické] trendy, potažmo na historický osud jazyka.“ (Urla 1993: 835)

Podle J. Urly tedy „[s]běr, publikace a exponování statistik během prvních opojných let politické autonomie (...) sloužily k veřejnému zviditelnění, kvantifikaci a učinění *reálným* jinak neviditelného a paradoxního stavu, tj. přetrvávání španělské jazykové hegemonie v období, kdy se baskická nacionalistická politická síla zdála být na

vrcholu. Mapováním ubývajících čísel mluvčích na baskickém teritoriu aktivisté vytvořili obraz národa jako jednotné, avšak zmenšující se komunity mluvčích.“ (Urla 1993: 820; kurzíva v původním textu)

2.4.2 USA a Brazílie: rasové klasifikace

Uvedenou dvojici států srovnávala ve svém textu zabývající se rasovými klasifikacemi v cenzech M. Nobles (2002). Komparaci dvou tak odlišných zemí považuje za v mnoha ohledech problematickou (Nobles 2002: 44-5), nicméně právě na „rasové ose“ tyto státy byly srovnávány už jinými autory – Brazílie je přitom v této záležitosti považována za „vítěze“ pyšnějšího se harmoničtějšími „rasovými vztahy“ (Nobles 2002: 45). Autorka rekapituluje dlouhou historii cenzů v USA a rozeznává vzhledem k rasovým klasifikacím čtyři období.

„V prvním období let 1790 – 1840 byla kategorizace ovlivněna stanovováním počtu zástupců ve Sněmovně reprezentantů nebo jiných zákonodárných sborech podle počtu obyvatel (*representational apportionment*), otroctvím a rasovou ideologií. Během druhé periody ohraničené roky 1850 a 1920 byla kategorizace jasně užívána k rozvoji vědeckých rasových teorií. Během třetího období mezi lety 1930 a 1960 se definice rasových kategorií v cenzech shodovaly s těmi v rasových zákonech Jihu. Čtvrtá perioda se datuje od r. 1970 do současnosti a kategorizace byla během ní silně ovlivněna občanskoprávní legislativou, implementací Statistické směrnice č. 15 a lobistickým úsilím organizovaných skupin. Před zavedením sebeidentifikace do cenzu v r. 1960 sčítači určovali rasu jedince vizuálním pozorováním, které bylo založeno na definicích poskytnutých v oficiálních instrukcích.“ (Nobles 2002: 49)

Např. Hirschman a kol. reprodukuje názor, že „rasy“ jsou dnes v USA převážně sociálními kategoriemi (Hirschman, Alba a Farley 2000: 381). S. Benhabib upozorňuje s ohledem na cenzy v USA na fungování „*one drop of blood rule*“, podle kterého osoba mající být jen jednoho

„černého“ předka z osmi je klasifikována jako „jiná než bílá“ – „... rozpor mezi ideály sebedefinování na jedné a redukcí jednotlivců na jejich genealogický původ za účelem vládní klasifikace a administrace na druhé straně leží v jádru dilemat politické kultury ve Spojených státech.“ (Benhabib 2002: 73) Autorka považuje za ironii, že „počet Američanů, kteří chtějí upustit od ‚one-drop rule‘, se vyrovná počtu obhájců skupinové solidarity (*advocates of group solidarity*), kteří po členech svých skupin vyžadují vtěsnání se do přísných kategorií vyvinutých statistickým úřadem.“ (Benhabib 2002: 75) Dále o cenzech v USA viz např. Goldscheider 2002, Hollinger 1999, Nagel 1995, a také Hacking 1990 a zejména 2005.

„Cenzy v Brazílii zahrnovaly dotaz na barvu kůže ze stejné základní příčiny, z jaké byl do cenzů v USA zahrnut dotaz na rasu. Brazílské elity vnímaly rasu jako přirozenou komponentu lidské identity a nezávislý faktor v lidských záležitostech. Cenzy v Brazílii nepočítali rasu jako takovou, ale barvu. Barva referovala k fyzickému vzhledu, nikoliv k rasovému původu. Nicméně rasový původ není oddělený od barvy kůže, protože ta je odvozena ze ‚směsí‘ tří původních brazilských ras: evropské, africké a indiánské.“ (Nobles 2002: 60) J. de Carvalho a kol. (2004) se v souvislosti s Brazílií zabývali zajímavou otázkou „stability“ rasových/etnických kategorizací zakotvených v cenzech, tedy jestli a do jaké míry lidé mění svou etnickou/rasovou identitu mezi jednotlivými sčítáními. „Zjištění pro období let 1950 – 1980 ukazují úbytek 38 % v kategorii černá a nárůst 34 % v kategorii hnědá. To svědčí o velkém podílu jedinců, kteří se v r. 1950 prohlásili za černé a v r. 1980 sami sebe překlasifikovali jako hnědé. Odhady pro léta 1980 – 1990, přizpůsobené vlivu mezinárodní migrace, odhalují podobný vzorec, ačkoliv rozsah změny klasifikace barvy mohl v průběhu 80. let poněkud klesnout.“ (Carvalho, Wood a Andrade 2004: 331)

M. Nobles na závěr svého pojednání shrnuje poznatky o rasových klasifikacích v USA a Brazílii, které podle ní „odhalují spletitý vztah mezi rasovou ideologií, sčítáním lidu a veřejnými politikami. Ukazují nám, že

rasové kategorie v cenzech pouze nepostihují demografické skutečnosti, ale mnohem více odrážejí a pomáhají vytvářet politickou realitu stejně jako způsoby myšlení a vnímání. Kategorie samotné jsou intelektuálními produkty, sociálními markery a politickými nástroji.“ (Nobles 2002: 66)

2.4.3 Další příklady

Poměrně značný byl a je mezi etnology a dalšími sociálními vědci zájem o sčítání a etnické kategorizace v SSSR, později Ruské federaci a bývalých sovětských státech – zmiňují ho také autoři obecněji zaměřených textů o problematice identit a/nebo sčítání (např. Brubaker 2003: 380-1). Protože jde o „velké“ téma, na které zde není dostatek prostoru, dále jen odkazují na relevantní literaturu: v r. 1986 vydaný sborník *Research Guide to the Russian and Soviet Censuses* (ed. R. Clem) a novější příspěvky F. Hirsch (1997), D. Abramsona (2002) a D. Arela (2002a). Další autoři se zabývají např. kategorizacemi v souvislosti s cenzy ve Francii (např. Blum 2002, Simon 1999 a 2008).

Hojná je také literatura týkající se Velké Británie. M. Hickman (2011) zkoumala etnické kategorizace v cenzech a *second-generation identities* v souvislosti s Iry, P. Aspinall (2011) se zabýval sčítací kategorií „*Black Africans*“, A. Christopher cenzy, které proběhly ve státech Společenství národů okolo roku 2000. V souvislosti s „fenomémem jediismu“ ve *Sčítání lidu, domů a bytů 2011* je třeba zmínit následující: „většina dotazníků nabízela možnost ‚žádné‘ jako první volbu v dotazu na náboženské vyznání (...). Zahrnutí možnosti ‚jiné‘ umožnilo 390 000 lidí v Anglii a Walesu identifikovat se jako ‚Jedi‘, což bylo výsledkem e-mailové kampaně nebádající k podpoře tohoto ‚náboženství‘, které bylo vytvořeno na základě filmových Hvězdných válek. Fenomén Jedi rezonoval po celém světě – dokonce i na ostrově Norfolk se tři lidé označili jako Jedi.“ (Christopher 2006: 349)

„Není bez zajímavosti, že [do cenzu v r. 2001] byla ke kategoriím v Severním Irsku přidána kategorie ‚irský Traveller‘, skupina podle

lokálního vnímání příbuzná Cikánům.“ (Kertzer a Arel 2002b: 37) Zůstaneme-li ještě u Cikánů, Romů či Travellerů, J. Okely zmiňuje příklady vztahu „Cikánů“ a kočovných skupin obecně ke sčítání a oficiálním kategorizacím: „V 90. letech začali Cikáni v Makedonii, podobně jako v Rumunsku, užívat strategii používanou před staletími – při sčítání lidu se označili jako ‚Egyptané‘, čímž si nárokovali menšinová práva, ovšem na základě neindického původu.“ (Okely 2008: 115-6) Problematika sčítání etnicky indiferentních skupin bohužel není ve sborníku editorů D. Kertzera a D. Arela (2002a) příliš reflektována.

2.4.4 Cenzy v Československu a Česku

V následujícím přehledu se věnuji cenzům uskutečněným počínaje vznikem samostatné Československé republiky.

2.4.4.1 Sčítání lidu 1921 – 1980

V roce 1921 proběhlo první československé sčítání lidu. „Nově vzniklá Československá republika potřebovala znát co nejpodrobnější demografická data nově vytvořeného státu. V roce 1919 byl založen Státní úřad statistický jako nový orgán pověřený celostátními statistickými šetřeními. (...) Za politicky nejdůležitější se považovalo zjištění národnosti obyvatelstva, které mělo potvrdit oprávnění vzniku samostatné Československé republiky. Na rozdíl od předválečného zjišťování národnosti na základě ‚obcovací řeči‘, v rakouské části bývalé monarchie byla přijata definice národnosti, podle níž ‚národností jest rozuměti kmenovou příslušnost, jejímž vnějším znakem jest zpravidla mateřský jazyk‘. Tím se měla odstranit pro české a slovenské etnikum znevýhodňující definice národnosti určované podle ‚obcovací řeči‘, která nahrávala německému jazyku. Odkaz přiznání národnosti podle ‚kmenové příslušnosti‘ navíc umožnil, aby se ke své národnosti přihlásili i Židé nebo Cikáni, i když nemluvili hebrejsky nebo romsky. O otázku a definici ‚národnosti‘ byly svedeny nejen boje s reprezentanty československých menšin, ale i uvnitř českého a slovenského tábora. Ačkoli oficiálně

existovala ‚československá národnost‘, bylo možno zjistit počet obyvatel české a slovenské národnosti odděleně.“ (<http://www.scitani.cz/slodb2011/redakce.nsf/i/historie_scitani>)

„Dichotomie mezi národnostní a státní příslušností či mezi loajalitou vůči národu nebo státu hrála významnou roli např. v meziválečném Československu, které se definovalo jako národní stát. Ve skutečnosti se jednalo o stát mnoha národnostních menšin, u kterých stála loajalita vůči národnosti před loajalitou vůči státu (u většiny z nich). Při prvním sčítání obyvatelstva za první republiky se za hlavní znak určující národnost osob považoval mateřský jazyk. Fakticky bylo ponecháno na občanovi, jakou národnost si zvolí u uznaných národnostních menšin žijících v zemi. Při dalším sčítání byl určujícím faktorem národnosti pouze mateřský jazyk. Po 2. světové válce hrála národnost zemí tzv. východního bloku stále důležitou roli. Jedinec se mohl rozhodnout pro národnost bez ohledu na jazyk, kterým hovořil (ať už mateřský či obcovací).“ (Bahenský 2010: 59-60) Ztotožňování mateřského jazyka s národností je jednoznačně dáno najevo ve formuláři z cenzu uskutečněného v r. 1921, kde je příslušná kolonka nadepsána „Národnost (mateřský jazyk)“ – viz Obr. 1.

„Sčítání lidu v roce 1930 zjišťovalo sice opět národnost přímo, ale s návodem, že se národnost zapíše zpravidla podle mateřského jazyka. Stejně jako při sčítání v roce 1921 byla definice národnosti předmětem kritiky z řad reprezentantů národních menšin i řad většinové populace. Již v minulosti se významní demografové přikláněli k názoru, že při sčítání lidu by se mělo zjišťovat obojí, tj. jak národnost, tak i mateřský jazyk. Toto doporučení však bylo uplatněno až při sčítání v roce 1970, 1991 a 2001.“ (<http://www.scitani.cz/slodb2011/redakce.nsf/i/historie_scitani>) O problematice české a německé národnosti na území Čech a Moravy v období 2. světové války viz Bryant 2002, který se v té souvislosti zabývá právě také čísly z cenzů. „V prvních československých sčítáních v letech 1921 a 1930 bylo možné deklarovat romskou národnost (tehdy cikánskou), byla ale vázána na mateřský jazyk. K romské národnosti se z důvodu obav z možných následků přihlásilo pouze nepatrné množství ze skutečného

[pozn.: pozice autorů citovaného článku pochopitelně není sociálně konstruktivistická] počtu Romů. V celém období po 2. světové válce až do roku 1990 nebyla romská národnost oficiálně uznávána a jako důvod se uvádělo, že Romové nesplňují kritéria definice národa, neboť nemají své vlastní území a hospodářský život.“ (Langhamrová a Fiala 2003: 24-5)

Po skončení 2. světové války začaly vznikat tzv. soupisy Romů. „První poválečný soupis byl proveden Ministerstvem vnitra již v roce 1947. Byl zjištěn poměrně vysoký počet Romů - 16752 osob. Jelikož na konci války v Česku žila jen zanedbatelná hrstka v důsledku holocaustu, jednalo se téměř výhradně o nově přistěhované Romy, především ze Slovenska. Na počátku 50. let vznikaly jmenné seznamy příslušníků této menšiny, které byly dokončeny v roce 1958. V 70. letech byly tyto soupisy prováděny národními výbory, a to nepravidelně, asi tak jednou za dva roky. V 80. letech pak byly tyto soupisy uskutečňovány již pravidelně každý rok. Při statistickém zpracování mají však tyto soupisy oproti sčítání celou řadu nevýhod. (...) [S]amotný účel vzniku představuje jisté zkreslení, jelikož byly evidovány pouze osoby, které pobíraly některé ze sociálních dávek.“ (<http://www.demografie.info/?cz_demromuevi47=>) Není bez zajímavosti, že k příležitosti sčítání v r. 1950 bylo Státním úřadem statistickým natočeno propagační video s J. Werichem (ke zhlédnutí na <<http://www.youtube.com/watch?v=XtyotFXrLzk>>).

„V letech 1970 a 1980 se sčítání uskutečňovalo podle stejné metodiky, kdy sčítací komisař označoval sčítací arch velkým písmenem A, pokud došel k závěru, že jde o příslušníka romského etnika.“ (<http://www.demografie.info/?cz_demromuevi47=>) Data svědčící o početním vývoji takto definované romské populace viz Langhamrová a Fiala 2003: 25 a 27.

2.4.4.2 Sčítání lidu 1991 a 2001

V r. 1991 proběhlo poslední československé sčítání lidu. „Součástí změn společenských poměrů po roce 1989 byl zcela odlišný přístup k otázce lidských práv a k svobodě jednotlivce. Metody ,sociálního

inženýrství' používané minulým režimem se staly neúnosné a s naším směřováním do vyspělé západní Evropy zcela neslučitelné. Počínaje rokem 1990 lze jen stěží z nějakých zdrojů určit alespoň přibližný počet Romů v České republice.“ (<http://www.demografie.info/?cz_demromuevi89=>) Od té doby tedy demografové a další pracují s čísly odhadovanými právě na základě „objektivních“ dat získávaných před r. 1989 – a to otevírá prostor různým „romským“ předákům pro jejich vlastní hry s čísly (Hirt 2004) nebo také vládním aktérům – v r. 2009 probíhala diskuse o „sčítání“ romských žáků ve školách učitelů za účelem odstranění diskriminace (Toušek 2009).

Při *Sčítání lidu, domů a bytů 2001* byla rozhodným okamžikem (k tomuto okamžiku platí údaje) půlnoc z 28. 2. na 1. 3. 2001, předběžné výsledky pak byly zveřejněny 3. 7. 2001. Sčítací arch je umístěn v přílohách jako Obr. 2. Existovala v něm možnost vyplnit jednu národnost, v otázce na mateřský jazyk byly předtištěny možnosti „český“, „slovenský“, „romský“, „polský“, „německý“ a „jiný“ s volným řádkem na jeho uvedení, v náboženství byly dvěma základními možnostmi „bez vyznání“ a „věřící“ opět s volným řádkem. Výsledky cenzů jsou počínaje *Sčítáním lidu, domů a bytů 2001* publikovány nejen v tištěné a zároveň i elektronické podobě.

3 SČÍTÁNÍ LIDU, DOMŮ A BYTŮ 2011

Sčítání lidu, domů a bytů 2011 (dále jen SLDB 2011) se od minulých cenzů uskutečněných v ČR (resp. ČSFR) v letech 2001 a 1991 liší v různých ohledech, jak bude ukázáno v následujících podkapitolách. SLDB 2011 se uskutečnilo na základě zákona č. 296/2009 Sb. ze dne 22. července 2009 o sčítání lidu, domů a bytů v roce 2011. Rozhodným okamžikem byla půlnoc z 25. na 26. 3. 2011, ke zveřejnění předběžných výsledků došlo 15. 12. 2011.

3.1 Společenský kontext

3.1.1 Authority

Za „authority“ v rámci SLDB 2011 považuji Český statistický úřad (včetně statistiků a demografů, tj „vědců“ v něm působících a jeho jménem vystupujících, a také sčítacích komisařů, definovaných v zákonu o sčítání), obecněji stát a jeho byrokratický aparát jako takový. Statisticy sice mohou zastávat (a ze svého postu také logicky zastávají) primordiální stanoviska, ale nemají zájmy předáků a dalších „aktérů“. Kromě absence takových zájmů může definičním znakem „autorit“ být, že se „starají“ o legitimizaci cenzu a s tím související hladký průběh celé akce.

Autority samozřejmě nelze považovat za subjekty odtržené od společensko-politického kontextu a jednající pouze v zájmu „čisté“ vědy a/nebo neutrálního státního aparátu (existuje-li něco takového). „Kategorie samotné jsou intelektuálními produkty, sociálními markery a politickými nástroji. Ukazují nám, že úřady pověřené sčítáním musíme chápat jako politické insidery, kterými vskutku jsou, a ne jako nezávislé ‚zaznamenávače‘, kterými se prohlašují být.“ (Nobles 2002: 66)

3.1.2 Aktéři aneb Kdo si hraje s čísly

Spolu s P. Uvinem (2002: např. 171) můžeme říct, že kategorie v cenzech a čísla samy o sobě nic neznamenají, nejsou „aktéry“, nemohou samy působit na sociální realitu (ač se to tak může zdát). Aktéry jsou vždy lidé, ti číslům dodávají „smysl“ a kategoriím kolektivních identit obsah. Aktéři se snaží působit na podobu sčítání jako takového (ovlivněním sčítacího procesu, např. „implementací“ romských asistentů, nebo „lobbováním“ za zavádění určitých podob kategorizací, např. přidání jisté národnosti do jejich výčtu ve sčítacím formuláři) a/nebo na jeho průběh (prostřednictvím identitární mobilizace).

Z vyhodnocení veřejné diskuse k plánovanému SLDB 2011, která proběhla na přelomu ledna a února 2008, je zřejmé působení různých aktérů. „Rozsah připomínek ke zjišťování národnosti byl zcela mimořádný. Téměř polovina z nich představuje důrazný požadavek na taxativní výčet národností na sčítacím formuláři s uvedením národnosti moravské. Požadavek na uvedení výčtu národností uplatnili jak jednotliví občané (v jednom případě i formou petice), tak i některé organizace. (...) Dalším, avšak již méně četným podnětem bylo doporučení, aby byla dána možnost uvádět na sčítacím formuláři více národností. Několik zcela ojedinělých a zároveň protichůdných podnětů do návrhu zákona zakotveno nebylo (např. národnost nezjišťovat, doporučení, aby uvedení národnosti bylo povinné, nikoliv dobrovolné a nově zavést i sčítání etnických skupin - Chodů, Hanáků, Moravských Slováků, Valachů aj.). (...) Více než desetina podnětů se týkala názorů na formulaci otázky na náboženské vyznání a příslušnost k církvi. Nejrozsáhlejší byly připomínky České biskupské konference, s nimiž se ztotožnili i někteří jednotliví občané a některé náboženské společnosti. [Co se mateřského jazyka týče, p]řipomínky k tomuto okruhu byly ojedinělé a v některém případě přesahovaly rámec sčítání. Jde o návrh na sčítání lidových jazyků - dialektů i znalost jazyků umělých a zjišťování úrovně jazykových znalostí. Dalším byl požadavek (pokud na formuláři bude předtištěn údaj o jazyku), aby byl předtištěn nejen jazyk český, ale i jazyk moravský s doplněním objektivní informace o historii pojmu a jeho užívání v minulosti.“ (<http://notes3.czso.cz/slodb/slodb.nsf/i/verejna_diskuse_k_navrhu_zakona_o_scitani_lidu_domu_a_bytu_2011_souhrnne_vyhodnoceni>)

V případě SLDB 2011 se tedy jednalo např. o politickou stranu Moravané, Kongres Slováků v České republice, nejrůznější církve atd. Za aktéry považují také různorodé „odpůrce“ sčítání (v rámci SLDB 2011 to byla např. studentka, která na sčítání podala stížnost k Ústavnímu soudu, v případě SLDB 2001 se jednalo mimo jiné o předsedu Úřadu na ochranu osobních dat), kteří vlastně stojí v opozici vůči úsilí autorit učinit cenzus legitimní a potřebnou záležitostí s hladkým průběhem.

3.1.3 Ti, kdo měli být sečteni

„Těmi, kdo měli být sečteni“, byla pochopitelně jednak celá populace jedinců na území ČR (včetně cizinců pobývajících zde přechodně), specifičtěji pak určité „skupiny“ osob u kterých bylo sečtení v rámci tohoto cenzu prezentováno jako obzvláště „žádoucí“, jmenovitě v první řadě bezdomovci a Romové – ostatně oficiální doporučení zní sčítat kromě „bydlících osob“ také bezdomovce a „kočovníky“ (*Doporučení Konference...2006: 12, dále také 82, 100*).

Ve výzkumu CVVM *Naše společnost 2011 – duben* byly mapovány názory na sčítání. Organizační „zvládnutost“ sčítání hodnotilo jako „spíše dobrou“ 45 % a „spíše špatnou“ 28 % dotazovaných. Oproti SLDB 2001 poměrně výrazně vzrostl počet těch, kteří pochybují o potřebnosti sčítání (viz *Názory na sčítání...2011*). 68 % dotázaných nemělo pochybnosti o potřebnosti zjišťovaných údajů, ze zbylých respondentů vyjádřilo volnou odpovědí největší procento pochybnosti nad údajem o bydlišti matky době jedincova narození (15 %). Pozoruhodné je, že o užitečnosti otázky na náboženskou víru zapochybovalo pouze 1,4 % respondentů a otázky o národnosti nebo mateřském jazyku ve výčtu „nepotřebných“ zřejmě uvádělo minimum respondentů (viz <http://nesstar.soc.cas.cz/webview/>).

3.1.4 Masmédia a nová média

Sčítání lidu podle oficiálních dokumentů „vyžaduje (...) vedení masivní veřejné kampaně“ (*Principles and Recommendations...2008: 1*). „Zjišťování údajů od obyvatelstva je stále obtížnější. Proto nabyla během posledních let zásadního významu otázka účinné informovanosti obyvatel o nadcházejícím sčítání a vysvětlení jeho účelu. Hlavním úkolem je vysvětlení významu, který sčítání lidu, domů a bytů má pro získání obrazu o společnosti, o možnostech rozvoje země a pro aktualizaci sociálních, regionálních a celonárodních demografických informací. Sčítání má velký kulturní a historický význam nejenom pro danou zemi, ale i v globálním měřítku. Kampaň by měla zdůraznit skutečnost, že sčítání je součástí

oficiálního národního statistického programu. Hlavním cílem je vytvoření pozitivního přístupu společnosti ke sčítání, motivace obyvatel, aby se sčítání zúčastnili a poskytli o sobě hodnověrné informace.“ (*Doporučení Konference... 2006: 24*)

Masmédia se významným způsobem podílejí na sociálním konstruování reality (např. Růžička 2006: 140, Radostný a Růžička 2006; o postavení masmédií v postmoderní společnosti viz zejména Baudrillard 1994). Právě při analýze mediálních reprezentací se tedy typicky uplatňuje konstruktivistický model vycházející z předpokladu, že realita je utvářena sociálně. Jestliže „[a]nalýzou mediálních sdělení (...) není zkoumán obraz reality, ale ‚pouze‘ masmédií (re)produkované představy o světě“ (Zalabáková 2010: 1), musíme si v případě výzkumu „mediální dimenze“ cenzu uvědomit jejich využití jednak ve prospěch sčítání jako takového (ze strany ČSÚ) a jednak při prosazování určitého obrazu (sociální) reality (ze strany nejrůznějších aktérů identitární mobilizace).

V celém procesu sčítání tedy masmédia hrají velkou roli, jak je ostatně pociťováno a zdůrazňováno nejrůznějšími aktéry v rámci sčítání. Ti, kdo mají sčítání na starosti (v našem případě Český statistický úřad), je využívají k informování obyvatelstva. Masmédia také poskytují příležitost ke zviditelnění nejrůznějším minoritním nacionalismům. O cenzu masmédia referují na různých úrovních a navíc mohou různými významy naplňovat identitární kategorie uvedené na formulářích (kterými jsou v případě SLDB 2011 „mateřský jazyk“, „národnost“ a „náboženská víra“). „[V]azba mezi veřejným míněním, a tedy i tím, co považují za podstatné jednotlivci, a obsahem mediálních sdělení existuje. (...) [M]édia vybírají, co bude příjemci předloženo, pomáhají utvářet a potvrzovat stereotypy o okolním světě, prostřednictvím kterých realitu interpretujeme.“ (Leichtová 2009: 132)

Do SLDB 2011 na rozdíl od předchozích sčítání v Česku zasáhla nová média, která jsou definována jako „komunikační prostředky využívající k přenosu mediovaného sdělení nebo k uchovávání informací

počítačové technologie“ (Reifová a kol. 2004: 134). Mezi vlastnosti nových médií patří „interaktivita, multimedialita, síťovost, globální dostupnost, demokratičnost atd. (...) [T]yto vlastnosti (...) zásadním způsobem přispívají ke změnám sociální a mediální reality.“ (Reifová a kol. 2004: 135). Důležité je přitom také fungování tzv. webu 2.0 a s ním související rozvoj sociálních sítí a blogosféry, tedy fenoménů, které nejen u nás, ale i ve velkém množství dalších zemí mohly vstoupit do hry nikoliv už v letech 2000 a 2001, ale opravdu až v posledních sčítáních. „Začátkem 21. století dochází k ‚masifikaci‘, laicizaci i nekomerčnímu využití webu, zejména weblogu a následné blogosféry a sociálních sítí. Na straně jedné vzniká nejrozsáhlejší a nejdemokratičtější demokratický systém, který kdy lidstvo stvořilo, neboť internet postrádá mechanismus ústřední autority. Ale stinnou stránkou libertariánském struktury internetu je jistá míra ‚talibanizace‘ webu.“ (Rosůlek 2009: 47)

"Velký potenciál odhalily sociální sítě. Barack Obama dokázal využít internet, zejména sociální síť Facebook a videoarchív Youtube, mnohonásobně lépe než jeho protikandidát John McCain. Digitální elita s velkým vlivem na utváření veřejného mínění propagovala Obamu pod dojmem, že zná dobře internet. Další možnosti sociálních sítí pro opoziční hnutí naznačily i nepokoje v Íránu, které vypukly bezprostředně po prezidentských volbách roku 2009. Organizátoři nepokojů se dorozumívali pomocí internetu zejména prostřednictvím mikrologů, což umožňovala služba Twitter.“ (Rosůlek 2009: 48) V případě SLDB 2001 byly tyto nové možnosti využity jak Českým statistickým úřadem, tak nejrůznějšími aktéry identitární mobilizace.

Jazyk používaný médii se stává základem pro veřejný diskurs (Bouška, Haidlmeier a Naxera 2009: 134) – média přitom obvykle (v případě SLDB 2011 je taková tendence silně znát) přejímají jazyk zdroje (tj. jazyk z oficiálních materiálů ČSÚ a z jeho webových stránek, jazyk statistiků a jiných „autorit“, ale i aktérů v rozhovorech). „Jazyk užívaný médii pouze nepopisuje realitu – ovlivňuje myšlení a pomáhá šířit určitý náhled reality mezi lidmi. Média tak (...) hrají zásadní roli v utváření

veřejného mínění a formování diskursu.“ (Bouška, Haidlmeier a Naxera 2009: 136). Média se stávají prostředkem publicity aktérů v rámci sčítání (jejich názory a činnost jsou nezdídkou zdrojem čtenářsky vděčných, „atraktivních“ zpráv). „Máme k dispozici médii produkované obrazy světa a používáme je k utváření vlastního mínění o politických a společenských problémech. Objektiv, přes který vnímáme tyto obrazy, není neutrální, ale ukazuje nám hledisko politických a ekonomických elit, jimiž je ovládán a zaostřován. Cílem tohoto systému je učinit celý proces zdánlivě přirozeným, aby samotná technika sociální konstrukce zůstala skryta.“ (Gamson et al. 1992: 274)

Autoři ve sborníku *Census and Identity. The Politics of Race, Ethnicity, and Language in National Censuses* (Kertzer a Arel 2002a) se „mediální dimenzí“ sčítání lidu nezabývali, proto se při výzkumu mediálních sdělení opírají o poněkud obecnější teoretický rámec, nežli je ten, který by se týkal přímo role masmédií v populačních cenzech.

3.2 Formuláře

Některé změny ve formulářích (tj. sčítacích listech bytovém, domovním a osoby) a způsobu sčítání mohly vést ke „zmapování“ tzv. „skrytých“, statisticky dosud nezachycených (či zachycených nedostatečně) populací (ve statistickém smyslu). Kromě toho, že byli sčítáni lidé bez domova, ve Sčítacím listu osoby přibyla možnost vyplnit také druhou národnost. ČSÚ zapojil „romské asistenty“: „Úřadu se povedlo navázat spolupráci s Úřadem vlády pro národnostní menšiny a vyslat do terénu romské asistenty sčítacích komisařů“ (Sedláček 2012: 16), kteří měli působit ve vybraných sociálně vyloučených lokalitách a „pomáhat“ Romům při vyplňování formulářů. Hlavním cílem bylo, aby se Romové „nebáli“ zapsat si romskou národnost. Zdá se, že ČSÚ prostřednictvím asistentů svým způsobem spouštěl, kdo je Rom. Mezi další „novinky“ patřilo např. zjišťování faktického bydliště.

Sčítací list osoby je na Obr. 3 a 4. Podoba otázky na mateřský jazyk je v zásadě shodná jako v archu k SLDB 2001, ve výčtu přibyla možnost „znaková řeč“. V instrukcích stojí: „Jako mateřský jazyk se uvede jazyk, kterým se sčítanou osobou v dětství hovořila matka nebo osoby, které ji vychovaly. Je přípustné uvést více jazyků.“ U následující otázky na národnost je zdůrazněno, že „uvedení není povinné“ a „je možné uvést dvojí národnost“. V instrukcích je toto: „Údaj o národnosti uvede každý podle svého rozhodnutí. Uvedení údaje není povinné. Je přípustné uvést i více národností. Národností se rozumí příslušnost k národu, národnostní nebo etnické menšině. Pro určení národnosti *není* rozhodující mateřská řeč ani řeč, kterou respondent převážně používá nebo lépe ovládá.“ (kurzíva dodána)

U náboženské víry je na formuláři také poznamenáno, že tento údaj není povinný. První možností k zaškrtnutí je „věřící – hlásící se k církvi, náboženské společnosti (uvedte, ke které)“, druhou „věřící – nehlásící se k žádné církvi ani náboženské společnosti“, poslední „bez náboženské víry“. Ve vysvětlivkách se sčítaní dočetli že „[ú]daj o náboženské víře vyplní každý podle svého rozhodnutí.“ Nechybí výčet církví a náboženských společností registrovaných k 2. 11. 2010 v ČR a poznámka o možnosti uvedení i jiné církve, náboženské společnosti, vyznání nebo víry.

4 ANALÝZA

Následující analytická část práce je zaměřena na kvantitativní a kvalitativní výzkum mediálních reprezentací a zároveň prezentací (ve formě webových stránek, videí, powerpointových prezentací atd.) ze strany ČSÚ a nejrůznějších aktérů v souvislosti s akcí *Sčítání lidu, domů a bytů 2011*.

Obecně budu v rámci mediálního diskursu sledovat střet etnického a občanského principu. Na tato tematická ohniska budu pohlížet skrze instrumentálnost, tedy to, že cenzus může být využíván různými aktéry za různými praktickými účely.

Zaměřím se na to, jaké jsou a jak se projevují různé druhy rétorik, kdo tyto rétoriky používá a v jakých souvislostech se typicky vyskytují. Budu sledovat projevy primordialismu, střet nacionálního a lidsko-právního diskursu, změny mediálních reprezentací a prezentací autorit a aktérů před cenzem a v jeho průběhu na jedné straně, po cenzu (resp. v období po zveřejnění předběžných výsledků) na straně druhé. Zajímá mě také, jestli a jak se ze sčítání dělá „věc národa“.

Ačkoliv je analýza jako celek zaměřena na SLDB 2011, její zjištění v rovině mediálních reprezentací jsou porovnávána se zjištěními v téže rovině vztahujícími se k SLDB 2001.

4.1 Hypotézy

Uvádím základní testovatelné výroky spolu s komentáři, případným upřesněním způsobu ověřování (všechny hypotézy jsou testovatelné kvantitativní analýzou) a u hypotézy č. 1 také s definicemi užitých pojmů. Uvedené hypotézy se primárně vztahují k SLDB 2011, přitom ale bude využívána komparace s mediálními texty vyprodukovanými v souvislosti se SLDB 2001.

H1: V masmédiích se projevuje jak nacionální diskurs, tak diskurs lidsko-právní; nacionální diskurs, tedy partikularistický a identity reifikující, má přitom navrch.

„Nacionalistický diskurs táhne přistěhovalecké politiky k partikularistickému pólu, lidsko-právní diskurs zase k pólu univerzalistickému.“ (Baršová a Barša 2005: 243) Střet nacionálního diskursu (nebo možno říci ideologie) s lidsko-právním se přitom prakticky překrývá se střetem etnického a občanského principu. Občanský princip je „princip, podle kterého jsou si jedinci [občané určitého státu bez ohledu na svou etnicitu] rovni a mají shodná práva“ (Jakoubek 2008: 6). Tento princip je příhodně „definován“ textem A. Ferka s názvem *Ani Romové, ani Češi. Občané zveřejněným* v Lidových novinách (2005). Ferko se domnívá, že [v]ytvářením romského národa se zbrzdí transformace k občanské společnosti.“ (Ferko 2005: 1) Na tento text reagoval z primordialistických pozic I. Veselý, jeden z „romských lídrů“, jenž při té příležitosti A. Ferka navzdory jeho vůli označil za příslušníka „romské národnostní menšiny“, a to na základě jeho barvy pleti (více viz Jakoubek 2008⁴).

H2: Nacionální diskurs se ve větší míře vyskytuje v člancích s aktéry identitární mobilizace nežli v průměru.

Tato hypotéza je důležitá pro zjištění, do jaké míry jsou aktéři schopni v mediálních textech prosadit své pozice.

H3: Sociálně znevýhodněné „skupiny“ (Romové a příp. jiné národnostní menšiny, bezdomovci) jsou využívány k legitimizaci cenzu.

K ověření této hypotézy budu sledovat korespondenci výskytu těchto „skupin“ v textech a pozitivního vyznění textů ve prospěch sčítání.

H4: Autority a aktéři v textech více vystupují během období identitární mobilizace, tj. před započítáním cenzu a v jeho průběhu, nežli v období prezentace a interpretace předběžných výsledků.

Uvedená hypotéza je podstatná pro zjištění toho, zda je úsilí o legitimizaci sčítání a identitární mobilizaci koncentrováno ve větší míře na období před odevzdáním sčítacích archů. Z množiny článků citujících aktéry budou v tomto případě vyřazeny ty, které citují pouze představitele církví, kteří v českém prostředí nejsou spojeni s ideologií nacionalismu.

4.2 Metodologie

Uvedené hypotézy jsem testovala pomocí kvantitativní obsahové analýzy, pro výklad různých jevů vyskytujících se v mediálních reprezentacích mi sloužila analýza kvalitativní (sémiotická), kterou jsem také využila při analýze videí z YouTube. Při použití kvantitativní obsahové analýzy „se mediované obsahy zkoumají s ohledem na několik vybraných znaků.“ (Scherer 2004: 29) Pomocí této metody je možné analyzovat velké množství textů. „Jako kvantitativní metoda zkoumání má tu výhodu, že je přenositelná, poskytuje objektivní výsledky nezávislé na výzkumníkovi, který ji provádí, a výsledky (v zásadě statistické údaje) mohou být jasně a jednoznačně prezentovány v tabulkách a grafech. Charakteristickým znakem kvantitativní obsahové analýzy je vysoká míra strukturovanosti, a s tím spojený vysoký stupeň ověřitelnosti.“ (Trampota a Vojtěchovská 2010: 103)

Do své analýzy jsem zahrnula články z veškerých celostátních deníků vycházejících v daném období a jejich případných regionálních mutací. Relevantní články jsem zpracovávala pomocí tzv. kódování. Jedná se o „praktický úkon, při němž mediované obsahy, které chceme analyzovat, identifikujeme a zaznamenáváme formou číselných hodnot – kódů. (...) Kódovací jednotka je jednotkou mediovaného obsahu, k níž se váže naše měření obsahu. Tvoří základ pozdějšího vyhodnocování. Kódovací jednotky se člení podle různých kategorií. Kategorie popisují vlastnosti mediovaného obsahu, které jsou relevantní pro naše téma.“ (Scherer 2004: 38). Kódovací jednotka je tedy shodná s (relevantním) mediálním příspěvkem a kategorie jsou proměnnými.

Proměnné byly v mé analýze čistě nominální. V případě kódování se rozlišují identifikační a analytické proměnné. „První slouží pouze pro identifikaci příspěvků. Umožňuje zpětně nalézt v médiích už analyzované příspěvky.“ (Scherer 2004: 43) U každého mediálního příspěvku jsem tak uváděla číslo příspěvku (neboli pořadí článku značící, že článek je tolikátým článkem v souboru článků vyhledaných za dané období v databázi za použití stejného vyhledávacího postupu), datum vydání a název deníku (zda se jedná o regionální či celostátní vydání při testování hypotéz nehrálo roli, proto jsem tento údaj do záznamového archu neuváděla).

„Analytické, obsahové proměnné slouží k zodpovězení zadaného tématu a jsou v tématu zčásti formulovány jen abstraktně, je proto nutné je převést na viditelnější znaky. Tento proces nazýváme operacionalizací, popř. tvorbou indikátorů.“ (Scherer 2004: 44) Kvantitativní postupy je vhodné kombinovat s kvalitativní analýzou. Pro účely této práce je vhodná sémiotická (nebo také sémiologická) analýza (nebo interpretace) zaměřující se na odkrývání významů a „využitelná nejen pro zkoumání lingvistických sdělení, ale i sdělení vizuálních a auditivních“ (Trampota a Vojtěchovská 2010: 117). Sémiologická analýza má odkrývat kulturní významy (Sztompka 2007: 84), „[j]ejím cílem je vyložit text s ohledem na kulturní, historické či společenské tradice a okolnosti.“ (Trampota a Vojtěchovská 2010: 120) Více viz také Rose 2007, kap. 5.

Sledované znaky (kategorie) sloužící k popisu obsahu mediálních textů (a vůbec k určení relevantnosti článků) byly následující (pro větší přehlednost zde rozdělené do dvou druhů): 1) jakého typu je článek nebo jaký má primárně obsah – netýká se sčítání, týká se pouze sčítání v zahraničí, stručná oznámení a jiné krátké zprávy, zajímavosti (z historie sčítání atp.), „technické“ informace (tj. informace, co, kdo a jak se sčítá; jak se sečíst přes internet, kam si zajít pro formulář, jak jsou chráněna data; sčítací kalendáře), rady (jak vyplnit formuláře, jak poznat komisaře atp.), informace o průběhu sčítání (např. různé události a informování o progresu ve sběru formulářů), rozhovor; 2) zda jsou v článku citovány

autority (definované v části 3.1.1., tedy např. nikoliv policejní mluvčí v případech s falešnými sčítacími komisaři), aktéři nebo sčítání (ti obvykle formou anket či dopisů redakci), jestli článek pojednává o nějakých „skupinách“ a o kom konkrétně článek je nebo kdo v něm vystupuje (skupiny nebo aktéři), jakého diskursu je článek zástupcem (pro/proti sčítání, lidsko-právní, nacionalistický/antinacionalistický – tuto kategorii jsem vyplňovala jen u článků s dostatečně silným vyzněním, i tak bylo určování těchto „diskursivních“ znaků samozřejmě značně subjektivní).

Vyhledáváním v databázi Anopress jsem shromáždila soubor 1258 mediálních příspěvků obsahujících zadané výrazy (klíčová slova byla „sčítání lidu“, vzhledem k jejich „specifičnosti“ nebylo třeba např. omezovat vzdálenost slov – podíl relevantních článků v souboru byl relativně vysoký). Početní zastoupení nalezených, analyzovaných a relevantních článků podle zkoumaných období viz Tab. 1 (další data z analyzovaných článků viz Tab. 2 a Graf 1-5).

4.3 Informování o cenzu a identitární mobilizace

Tato část je věnovaná informování o cenzu a/nebo identitární mobilizaci ze strany Českého statistického úřadu, celostátních deníků a aktérů. Je příznačné, že sčítání občané (ať už příslušníci „většinové společnosti“ nebo např. Romové) jsou v této (a nejen této) fázi obvykle pasivními příjemci převážně médií zprostředkovaných sdělení. Někdy „promlouvají“ z anket a dopisů redakci, opět však jde o mediovaná sdělení, jejichž autorem je někdo jiný.

4.3.1 ČSÚ

O sčítací kampani vyšel článek v časopisu *Statistika & My* vydávaném Českým statistickým úřadem. „Koncem loňského března se diváci televize Nova přímo v seriálu *Ulice* dozvěděli, jak vyplňovat sčítací formuláře, kam je poslat a co je smyslem cenzu. O tom, že promyšlená komunikační kampaň ČSÚ zasáhne každého, nemohlo být pochyb. Celá

kampaň sledovala dva cíle: získat zájem veřejnosti (a tím zajistit maximální přesnost a úplnost statistických údajů) a vysvětlit význam sčítání pro fungování státu a mnohostrannost jeho využití. „Tím, že věnuji pečlivému vyplnění dotazníku 20 až 30 minut, ovlivním dění okolo mne v dalších deseti letech,“ zněla základní myšlenka kampaně. „Budoucnost se počítá“, hlásal její slogan.“ (Sedláček 2012: 16)

Kampaň byla zahájena v zásadě se začátkem roku 2011 (viz *Český statistický...2011*), její těžiště pochopitelně spočívalo v měsíci březnu. „K pečlivé přípravě marketingové a mediální strategie projektu Sčítání lidu, domů a bytů 2011 se přistoupilo na základě zjištění, že sčítání před deseti lety v roce 2001 nebylo širokou veřejností přijímáno příliš pozitivně,“ vysvětluje Bohumila Beranová, tisková mluvčí ČSÚ. Snahou bylo udržovat dobré vztahy nejen s médii, ale i s regionálními a celostátními institucemi, občanskými sdruženími, zájmovými skupinami nebo *etnickými menšinami*.“ (Sedláček 2012: 16; kurzíva dodána)

Kromě kampaně v televizi probíhala on-line kampaň na internetu. „Součástí on-line kampaně byla také komunikace na sociálních sítích. Díky Facebooku se podařilo ČSÚ navázat interaktivní vztah s občany. Úřad tak mohl v reálném čase odpovídat na dotazy občanů a zároveň měl možnost od nich získat zpětnou vazbu. (...) V polovině prosince 2011 měla facebooková stránka sčítání téměř 6 tis. fanoušků. ČSÚ rovněž nechal zřídit speciální YouTube kanál, kde měli občané možnost zhlédnout všechna videa související se sčítáním, ať už se jednalo o televizní spoty nebo třeba videonápovědy k vyplňování sčítacích formulářů.“ (Sedláček 2012: 16) Protože bylo poprvé v historii sčítání možno vyplnit formulář přes internet, velká část „návodů“ se vztahovala právě na on-line formuláře, důraz byl také kladen na to, „jak poznat sčítacího komisaře“. Videa na YouTube však měla kromě sčítaných „občanů“ zároveň oslovit i vybrané „skupiny“ různých druhů – např. matky s dětmi (nejen prostřednictvím spotu s „matkou z lidu“, ale i toho s herečkou Lenkou Vlasákovou, jež upozorňuje na význam dat při plánování počtu mateřských školek), cizince (jejich „zástupcem“ má být

Tran Viet Hung), seniory, národnostní menšiny (v příslušném videu o nich hovoří kněz Zbigniew Czendlik, který se však také dá považovat za církevního „aktéra“). Ve videích vystupoval také „zástupce lidu“ (řemeslník Vladimír Vidim) nebo naopak „autority“, např. Ing. Edvard Outrata, emeritní místopředseda Senátu PČR a emeritní předseda ČSÚ a Jaroslav Hanák, 1. viceprezident Svazu průmyslu a dopravy ČRÚ, který hovoří o významu „přesných dat“. „Sčítací kanál“ viz <<http://www.youtube.com/user/Scitanilidu2011>>.

Sčítání lidu bylo tedy (vedle jeho víceúrovňové legitimizace jako zdroje důležitých dat) v rámci kampaně Českým statistickým úřadem (a samozřejmě také aktéry) představováno jako klíčové pro práva národnostních menšin. Na základě přihlášení se ke „správným“ identitám mají být totiž zaváděny různé programy na podporu etnických/národnostních menšin. Mezi nejsledovanější videa ČSÚ na YouTube nicméně patřila ta, která poskytovala různé „technické“ rady a informace (viz Obr. 5).

4.3.2 Celostátní deníky

Dalo by se říci, že celostátní deníky stojí na pomezí ČSÚ (resp. autorit) a aktérů – zprostředkovávají perspektivy obou a používají přitom lidové modely, např. národnosti. Analyzované články za fázi informování o cenzu a identitární mobilizace pro SLDB 2011 vyšly v období 1. 2. – 30. 4. 2011, pro SLDB 2001 v období 1. 1. – 31. 3. 2001. Pro relativní četnosti výskytu vybraných znaků (autority, názory, komentáře, aktéři skupiny) v relevantních člancích viz Tab. 2, řádky 1 a 3 a Graf 1.

V rámci SLDB 2001 byly v člancích poměrně značně více citovány autority. Toto zjištění je nicméně brát s jistou rezervou, jelikož i články, které poskytují různé rady a návody, a v nichž nejsou autority citovány (ať už v SLDB 2001 nebo 2011), bývají z větší části textem přejatým z oficiálních materiálů ČSÚ. Názory lidí (ve formě citací, anket a dopisů redakci) a především komentáře (různé „zápisníky“, „fejjetony“ atp.

především novinářů) byly více zastoupeny v rámci SLDB 2001. Aktéři také více „vystupovali“ v článcích z období SLDB 2001. Naproti tomu v rámci SLDB 2011 došlo k výraznému nárůstu článků o „skupinách“. Zde uvádím data vypovídající o relativních a absolutních četnostech jednotlivých článků o „skupinách“ a „aktérech“ v rámci všech relevantních článků. Pro větší přehlednost jsou uvedená data přepočítána vzhledem k celkovému počtu výskytů skupin a/nebo aktérů v článcích a uvedena v Grafech 2 a 3.

SLDB 2011: 1. 2. – 30. 4.

Romové (a/nebo romští aktéři) 9% (22 článků), bezdomovci 7,3 % (18), Moravané (a/nebo aktéři) 4,1 % (10), Jedi 3,3 % (8), studentka, která podala stížnost k Ústavnímu soudu 3,3 % (8), Poláci 1,6 % (4), věřící a/nebo katolíci 1,2 % (3), cizinci 0,8 % (pouze 2 články), národnostní menšiny obecně a ostatní 3,7 % (9) ze všech relevantních článků

SLDB 2001: 1. 1. – 31. 3.

odpůrci 9 % (12), ochránci dat 2,3 % (3), Jindřichovičtí (2) – odpůrci celkem 11,3 % (15), národnostní menšiny obecně 6 % (8), Moravané 2,3 % (3), věřící 2,3 % (3), Eskymáci 2,3 % (3), Poláci 1,5 % (2), Romové 1,5 % (2), Němci 1,5 % (2), ostatní 1,5 % (2)

V rámci SLDB 2011 byla tedy největší mediální pozornost věnována skupinám Romů (psalo o Romech jako takových a v článcích případně vystupovali různí romští „reprezentanti“) a bezdomovců. SLDB 2001 nabízelo úplně jiný obrázek – největší prostor zde měli různí odpůrci sčítání, obvykle vycházející z pozic „zbytečnosti“ sčítání a nedostatečné ochrany dat (ta byla ostatně v rámci SLDB tématem č. 1 v článcích obecně), následování národnostními menšinami. Bezdomovci se jako mediální téma v SLDB 2001 nevyskytovaly vůbec, Romové jen málo. Pro uvádění citací z článků zde bohužel nemám dost prostoru.

4.3.3 Aktéři

Jak je vidět z Obr. 5, videa aktérů moravské identitární mobilizace patřila v SLDB 2011 mezi nejsledovanější. Největší popularity dosáhlo video *Pán prstenů – Sčítání lidu 2011*, tedy scéna odehrávající se v Roklince, opatřená ovšem titulky nebádajícími k zapsání moravské národnosti ve formuláři. Ukázka viz Obr. 6. Celá scéna má velmi obřadný a řekněme odhodlání do žil vlévající náboj. Frodo zde „říká“: „Já jsem Moravan a vždy jsem se tak cítil“ a ostatní hobité mu přizvukují: „I my jsme Moravané, vždy jsme byli.“ Od uživatele, který nahrál toto video, pocházejí i další videa, již méně „odlehčená“, která mobilizují Moravany k zapsání příslušné národnosti a typicky využívají odkazů na historické „nespravedlnosti“ českých zemí a státu vůči Moravě, na dědictví Velké Moravy atd. Např. ve videu *Moravská samospráva* autor (nebo autoři) využil také např. citáty T. G. Masaryka i V. Havla, zobrazení území Velké Moravy zvýrazněné na mapě Evropy, moravské vlajky. Projevuje se zde tedy představa o tisíciletí existující Moravě a nárocích z toho vyplývajících (nabízí se zde koncepty „nacionálních mýtů“ G. Schöpflina a „Zlatého věku“ A. Smithe – více viz Závěr).

Ve sčítání se prostřednictvím svých stránek a také Facebooku v podobném duchu angažovala např. také uskupení Naša Morava (<<http://www.nasamorava.eu/>>) a politická strana Moravané (<<http://moravane.eu/>>). Facebooku a YouTube dále „vládli“ příznivci „jediismu“ a nejrůznější odpůrci sčítání, projevovali se i katolíci (vznikla i kampaň Jsemkatolik.cz), Poláci na Těšínsku (pro kampaň využili zpěvačku Ewu Farnou), minimální ohlas naproti tomu mělo např. nabádání k zápisu „československé“ národnosti na Facebooku. „Romští aktéři“ prostor YouTube nebo Facebooku neokupovali. Nicméně např. K. Holomek se ke sčítání vyjadřoval na svém blogu, zejména v příspěvku s názvem *Při sčítání jde o fakta nikoli o pocity*, kde obhajuje účast romských sčítacích komisařů a upozorňuje: „Romem se člověk narodí a zůstane celý život! Na tom nezmění nic ani pocity, že by se snad ze

strachu a pohodlí cítil být někým jiným. Svými antropologickými rysy a jazykem se liší ode všech.“ (Holomek 2011)

4.4 Prezentace a interpretace předběžných výsledků

Fáze prezentování a interpretování předběžných výsledků SLDB 2011 byla odstartována datem 15. 12. 2011, kdy ČSÚ zveřejnil předběžné výsledky.

4.4.1 ČSÚ

ČSÚ zveřejnil předběžné výsledky na tiskové konferenci a podal je různými formami, např. pomocí powerpointové prezentace (viz Obr. 7). Jak je znát z níže uvedené analýzy mediálních textů, celostátní deníky přejaly „agendu“ ČSÚ, tedy to, co ČSÚ považoval za nejdůležitější zjištění – např. v prvním období „přehlížení“ cizinci se stali jedním z hlavních „témat“ období druhého.

4.4.2 Celostátní deníky

Analyzované články za fázi informování o cenzu a identitární mobilizace pro SLDB 2011 vyšly v období 15. 12. 2011 – 25. 1. 2012, pro SLDB 2001 v období 3. 7. – 13. 8. 2001. Pro relativní četnosti výskytu vybraných znaků (authority, názory, komentáře, aktéři skupiny) v relevantních článcích viz Tab. 2, řádky 2 a 4 a Graf 1.

Authority byly tentokrát více citovány v souvislosti se SLDB 2011. Je zajímavé, že k cenzu v r. 2001 se v denících nezdálo vyjadřovali politici – tento jev při SLDB 2011 téměř absentuje. Názorů bylo v SLDB 2011 o něco více, komentářů naopak méně než v souvislosti se SLDB 2001. Aktéři byli také o něco více citováni deset let předtím, kdy se rovněž větší pozornosti dostalo skupinám (v období informování o cenzu a identitární mobilizace v SLDB 2001 mediálně poněkud „opomíjeným“). Pro lepší ilustraci níže uvedených dat viz Graf 7 a 8.

SLDB 2011: 15. 12. 2011 – 25. 1. 2012

cizinci 36,2 % (25), věřící 23,2 % (16), Jedi 23,2 % (16), Romové 18,8 % (13), Moravané 15,9 % (11), Poláci 4,3 % (3), národnostní menšiny obecně 4,3 % (3), ostatní 2,9 % (2)

SLDB 2001: 3. 7. – 13. 8.

věřící 53,9 % (29), Moravané 22,2 % (12), Romové 22,2 % (12), Němci 5,6 % (3), národnostní menšiny obecně 5,6 % (3), Poláci 3,7 % (2); Eskymáci 1, Slováci 1, KDU-ČSL 1 – ostatní 5,6 % (3)

4.4.3 Aktéři

Někteří aktéři na svých stránkách uveřejňovali reakce na předběžné výsledky ze sčítání v r. 2011, „viditelnější“ reakce nicméně byly uvedeny v celostátních denících.

4.5 Shrnutí zjištění

Mediální reprezentace se ukázaly být v průběhu cenzu a v době prezentace jeho výsledků, jakož i s desetiletým odstupem sčítání značně proměnlivé. Jak dopadly testované hypotézy?

H1: V masmédiích se projevuje jak nacionální diskurs, tak diskurs lidsko-právní; nacionální diskurs, tedy partikularistický a identity reifikující, má přitom navrch.

Články určené jako zástupci nacionálního diskursu byli v téměř naprosté převaze, výjimečně se objevoval diskurs lidsko-právní, případně občanský.

H2: Nacionální diskurs se ve větší míře vyskytuje v člancích s aktéry identitární mobilizace nežli v průměru.

Tato hypotéza Tato hypotéza byla důležitá pro zjištění, do jaké míry jsou aktéři schopni v mediálních textech prosadit své pozice, a může být kvantitativní analýzou také potvrzena, přitom je třeba dodat, že se nacionální diskurs zdaleka neomezuje na články s aktéry identitární mobilizace, i když v takových člancích bývá důraz na nacionální ideologii „nejsilnější“ (toto samozřejmě stojí mimo možnosti kvantitativní analýzy).

H3: Sociálně znevýhodněné „skupiny“ (Romové a příp. jiné národnostní menšiny, bezdomovci) jsou využívány k legitimizaci cenzu.

Korespondence výskytu těchto „skupin“ v textech a pozitivního vyznění textů ve prospěch sčítání je očividná (na první pohled i při vyčíslení). Můžeme říci, že Romové a bezdomovci se v rámci SLDB 2011 stali prostředkem legitimizace cenzu, v mediálních reprezentacích v rámci SLDB 2001 na Romy nebyl kladen takový důraz a bezdomovci byli zmíněni pouze v jednom článku.

Ještě dodávám, že ačkoliv podle ČSÚ „se podařilo v kooperaci se sdružením azylových domů zorganizovat vůbec první sčítání lidí bez domova“ (Sedláček 2012: 16; tato zmínka o sčítání bezdomovců je v čísle 1/2012 časopisu *Statistika & My* jediná) a v mediálních reprezentacích v průběhu informování o cenzu byl tento aspekt zdůrazňován, při publikování předběžných výsledků zcela zmizel.

H4: Autority a aktéři v textech více vystupují během období identitární mobilizace, tj. před započítáním cenzu a v jeho průběhu, nežli v období prezentace a interpretace předběžných výsledků.

Poslední hypotéza byla podstatná pro zjištění toho, zda je úsilí o legitimizaci sčítání a identitární mobilizaci koncentrováno ve větší míře na období před odevzdáním sčítacích archů. Tuto hypotézu na základě dat vyvracím – autority a aktéři naopak byli v rámci SLDB 2011 citováni více v druhém období, kdy „objasňovali“ výsledky cenzu. Zjištění kvantitativní analýzy tedy naznačují, že boje o konkurenční „nároky na pravdu“ a

související identitární mobilizace probíhají neustále a nejsou omezeny na období před cenzem nebo během něj.

Dodejme, že míra, s jakou se ti, kdo podle ČSÚ (a nejrůznějších romských aktivistů) „měli být sečteni“ (tedy Romové a bezdomovci), vyjadřují v celostátních denících o sčítání jich samých, je nulová (podobné zjištění o míře vyjadřování cizinců v člancích o jejich kulturách viz Zalabáková 2010: 28). V mediálních sděleních také absentuje širší kontext, jak je obvyklé nejen v případě sdělení týkajících se sčítání: „Je na čtenáři samotném, aby si mnohé domyslel sám, a čtenář to na základě svých znalostí také automaticky dělá.“ (Křížková 2007: 18)

ZÁVĚR

Sčítání by se dalo přirovnat k instituci novin, jak ji popsal Anderson (2003) – ve (zhruba) stejný čas příslušníci jednoho národa napíší do listu, že jsou Češi – vzniká, resp. je (znovu) potvrzována *imagined community*. Sčítání lidu je také možno chápat jako svého druhu „kolektivní (a nutno dodat vsutku masivní) rituál“ (srov. Eis. & Giesen 2003: 363). Obojí odkazuje k nacionalismu a nacionálnímu diskursu, který převažuje nejen v mediálních (re)prezentacích cenzu.

V médiích, jakož i ve sčítání samotném, převládá představa „groupismu“ či „skupinismu“ a logicky také jasně dominuje etnický princip nad principem občanským. „Navzdory konstruktivistické optice, která se začala prosazovat v sofistických studiích etnicity, zůstávají každodenní i politický diskurs, mediální zpravodajství a také pseudo-konstruktivistické akademické diskursy o etnicitě prostoupeny groupismem – tendencí považovat diskrétní, ostře oddělené, vnitřně homogenní a z vnějšku ohraničené skupiny za základní činitele sociálního života, hlavní protagonisty sociálních konfliktů a elementární jednotky společenskovední analýzy.“ (Brubaker et al. 2004:45) Např. „cikánovitost“ nebo „romovitost“ (srov. Barša 1999) je tak přisouzena určité „komunitě“ lidí, a stou to „komunitou“ je pak podle toho (se všemi důsledky) nakládáno. „Představa o etnické odlišnosti a o její distinktivní funkci v moderních společnostech se stala pevnou součástí všeobecně akceptovaného obrazu světa, který je nám nereflektovaně zprostředkováván naší kulturou.“ (Lozoviuk 2005: 162)

Různí aktéři (v případě SLDB 2011 nejvýrazněji v případě aktérů moravistické identitární mobilizace) využívají (nejen) v rámci sčítání nacionální mýty a obraz „Zlatého věku“. „Mýtus je jedním ze způsobů, kterým kolektivity, v našem případě především národy, ustavují a určují základy svého vlastního bytí, svých vlastních systémů morálky a hodnot. V tomto smyslu je mýtus sadou přesvědčení, obvykle prezentovaných ve formě narací, která o sobě má určitá komunita. Důležité je, že mýtus

vypovídá více o pohledu na minulost než o historicky prokázaných pravdách (pokud nějaké takové vůbec existují), vypovídá o způsobech, jakými komunity vnímají určité záležitosti jako normální a přirozené, zatímco jiné jako zvrhlé a cizí. Mýtus vytváří intelektuální a kognitivní monopol tím, že usiluje o ustavení jediného způsobu uspořádání světa a o definování světonázorů.

Aby komunita mohla existovat jakožto komunita, tento monopol musí být vitální a mýtus musí být široce akceptován členy komunity. Dodejme, že mýtus není to samé co lež nebo podvod. Členové komunity si mohou uvědomovat, že mýtus, který akceptují, není zcela pravdivý, ale jelikož mýtus není historie, nehraje to roli. Podstatný je obsah mýtu, nikoliv jeho historická přesnost.“ (Schöpflin 1997: 19-20) Můžeme říci, že podstatný je především *význam* mýtu (resp. významy, které příjemci přisuzují jeho obsahu) a v našem případě jeho využití při identitární mobilizaci. Více o problematice moravské identity viz Lozoviuk 2004 a Iščuk 2011.

„V sociálně a především v etnicky rozdělených společnostech užití mýtů téměř vždy podněcuje rozkoly, ačkoliv existují i mýty, které spojují rozdělené skupiny. Můžeme uvažovat o mýtech občanskosti, které přesahují etnicitu (dobrým příkladem je švýcarská identita), ale takové mýty jsou vzácné. Mnohem snáze lze využít etnicitu jako identifikační znak a vyloučit etnicky odlišné nebo z nich udělat negativní ‚jiné‘, tj. objekt, proti kterému je potřebné mobilizovat. Proto jsou ve výsledku zdůrazňovány mýty kolektivní existence v rámci etnické skupiny a jsou vytyčovány ostřejší hranice vůči outsiderům.“ (Schöpflin 1997: 24) Tak, jako je baskickým nacionalistickým hnutím baskičtina v dávné minulosti zobrazována jako dalece přesahující území Baskicka, je Morava zobrazena na ohromné rozloze v době svého „Zlatého věku“ (Smith 1997).

Další paralela s Baskickem se nabízí v případě „polské“ identitární mobilizace a jejího důrazu na jazyk. „Jedinci je mnoha způsoby

připomínáno, že jeho výběr jazyka doma nebo na ulici má přímý dopad na tyto [demografické a statistické] trendy, potažmo na historický osud jazyka.“ (Urla 1993: 835) Podobně jako „Poláci“ také katolická církev se snažila během kampaně působit „moderním“ dojmem (srov. Urla 1993: 834).

Mezi prezentované cíle SLDB 2011 patřila sociální integrace či společenská soudržnost, samotná kategorizace však přitom jasně odkazuje na nezměnitelnou jinakost, oddělenost a uzavřenost – a základem této nezměnitelně definované jinakosti je nacionalismus (Hirt 2007a: 32). Když se z médií dočítáme či doslycháme o „negramotnosti“ Romů a nutnosti jim při cenzu „pomoci“, opět to můžeme chápat jako projev (v tomto případě majoritního nacionalismu, který razí zásadu, „že stejnorodost kultury je politickým poutem s velkým P, že zvládnutí dané vysoké kultury (...), tedy kultury, kterou používá všudypřítomná byrokracie, je předpokladem politického, ekonomického a sociálního občanství.“ (Gellner 2003: 46) Nepřihlašování se „Romů“ v cenzech je vlastně „nepřípustným chováním“, protože „oni“ mají jednat jako etnická skupina (viz Burzová 2010: zejm. 68-9).

V člancích zmiňovaná negramotnost Romů a potažmo jejich ‚neschopnost‘ zapsat si ‚správnou‘ identitu můžeme dát do souvislosti i s jejich nepochopením jakožto etnicky indiferentní skupiny. „V důsledku existence ‚objektivních‘ znaků považovaných okolím za primordiálně etnické je jisté individuální nebo kolektivní chování takto situovaných lidí interpretováno z hlediska etnicky strukturovaných společností jako nestandardní, či dokonce retardované, které je třeba uvést do souladu s platnými představami místní (etnicky vymezené) majority.“ (Lozoviuk 2005: 172)

Přidání možnosti vyplnit druhou národnost a působení romských asistentů sčítacích komisařů lze chápat jako pokus o „navýšení“ počtu Romů (k určitému navýšení oproti SLDB 2001 opravdu došlo, větší část sčítaných si přitom kromě romské napsala i jinou národnost). Rozhodně

však můžeme pochybovat o přispění takových kroků k „rovnosti“ občanů a výsledná podoba sčítání samozřejmě těžko zapadá do konceptu svobodného se přihlášení k národnosti, naopak zde můžeme mluvit o „vítězství“ nacionální ideologie. „Skrze nacionální diskurz jsou (...) ‚jiní‘ *teprve* konstruováni coby *jiní*, přičemž u těchto ‚jiných‘ lidová taxonomie zpravidla předpokládá totéž co u ‚našinců‘: homologii biologických a kulturních atributů.“ (Hirt 2005: 19-20; kurzíva v původním textu)

Na podobu sčítání nepůsobila romská populace, ale její „reprezentanti“, prohlašující se za legitimní zástupce zájmů romské „komunity“. Jak upozorňuje W. Cohn: „Cikáni nemají žádné vůdce, žádné výkonné komise, žádná nacionalistická hnutí, žádné cikánské krále. Kdykoliv noviny poukazují na takové fenomény mezi Cikány, jsou uvedeny v omyl určitými jedinci, kteří rozehrávají více či méně důmyslnou hru podvodu.“ (Cohn 1973: 66) „Masové deklarování německé etnicity ‚našich‘ na Hlučínsku či nepřihlášení se Romů ke ‚své‘ etnicitě (např. při sčítání obyvatelstva) je pak interpretováno jako individuální podlehnutí cizím a ‚nám‘ nepřátelským vlivům. V prvním případě se hovoří o téměř dvěstěletém pruském útlaku, ve druhém o neblahém dědictví minulosti, mající podle momentálně vládnoucí politické doktríny buď podobu ‚kapitalistického vykořisťování‘, nebo ‚důsledku komunistické totality‘ [tato rétorika ‚obav‘ Romů přihlásit se ke ‚své‘ národnosti v důsledku zejména historických událostí v mediálních reprezentacích převažuje]. Na neadekvátnost podobných soudů jsme se zde pokusili upozornit, neboť spíše než o daných skupinách vypovídají tyto interpretace o nás, tedy Čechách, a o našem způsobu konstruování kolektivní identity, skrze niž nahlížíme a reflektujeme i ony ‚jiné‘.“ (Lozoviuk 2005: 192) „[S]nahy o uchopení (např. v průběhu sčítání lidu) odlišnosti nositelů tradiční romské kultury v etnických či národnostních kategoriích [jsou] ‚nepozoruměním jejich jinakosti‘“ (Jakoubek 2008: 1-2).

Není pak udivující, že k náboženské „antikategorii“ Jedi (jejíž obdobou ve sčítání 2001 byla eskymácká národnost) se v SLDB 2011 přihlásilo více sčítaných, než k romské národnosti. „Jediismus“ lze chápat

v první řadě jako výraz odmítnutí standardizované klasifikace a cenzu jako takového (srov. např. Uvin 2002: 171). Než o „identitě“ je pak vhodnější mluvit o situačně podmíněné „identifikaci“, která ani nemusí být s „existující“ skupinou (pokud se někdo v SLDB přihlásí k Eskymákům, o Eskymácích jako „skupině“ to samozřejmě nic neříká).

J. Urla se dovolává P. Bourdiea a M. de Certeaua, když tvrdí, „... čísla fungují jako ryzí deskripce nevyhnutelných „faktů“, jsou vědou bez vědců“ (Urla 1993: 920). V masmédiích a na internetu je znát soupeření různých „nároků na pravdu“, při nichž jsou čísla interpretována různými způsoby, vždy ale za účelem prosazení určitého náhledu na sociální realitu – a v důsledku získání určité výhody.

Protože média reprezentují mediální realitu, nikoliv (sociální) realitu samotnou (Růžička 2006, také Radostný a Růžička 2006), mohli bychom v podobném duchu říct, že statistiky nerepresentují sociální realitu, ale realitu „statistickou“. Při výzkumu mediálních reprezentací okolo cenzů tak vlastně dochází ke dvojímu „zkreslení“. Mediální sdělení nám tedy sice neukazují obraz mediální reality, ale mohou poukázat na ideologické pozice těch, kteří mají na cenzu nějaký zájem. „Cenzy měří to, co držitelé moci považují za důležité (pozn.: dojdeme „a vhodné ke změření“) – kategorie reflektují zaprvé a především nároky a ideologie moci.“ (Uvin 2002: 170) „Akty kategorizování a měření se stali součástí soupeření ve společnosti, jak přímo (protože určují oprávněnost nároků různých skupin na vzácné zdroje), tak i nepřímo (protože přispívají k vyhranění identit).“ (Uvin 2002: 170)

„... nejreálnější realita identity [v intencích autorů nejen kolektivní] nemusí být legitimizována tím, že je jedinci v každém okamžiku známa. Pro její legitimizaci stačí, že je *poznatelná*. Protože identita, jež je známa bohům, psychiatrii, či straně nebo jimi může být poznatelná, je zároveň identitou, které je připisováno postavení nadřazené reality, integruje legitimizace opět veškeré myslitelné proměny identity do identity, jejíž realita je pevně zakořeněna v každodenním životě společnosti.“ (Berger a

Luckmann 1999: 101; kurzíva v původním textu) Identity mohou být legitimizovány prostřednictvím cenzu, přitom ale stačí, že tyto identity jsou definovány jako poznatelné („romská národnost“).

Tak tedy, „[c]o bychom věděli o etnicitě, kdybychom měli k dispozici pouze definice a kategorie z cenzů? Kdyby naše jediné informace o etnických rozdílech a kategoriích ve společnosti pocházely z oficiálních dokumentů, co by chybělo?“ (Goldscheider 2002: 72) Můžeme říct, že v takovém případě by celý proces sociální konstrukce reality zůstal skryt. Nevěděli bychom nic o procesech legitimizace státní moci a získávání výhod různými nestátními aktéry prostřednictvím „hry“ s čísly a kategoriemi, ani o tom, jak „etnické rozdíly“ fungují v každodenní sociální realitě.

5 POZNÁMKY

¹ A. Baršová a P. Barša (2005) užívají přízvisko „nacionalistický“, T. Hirt (2005) „nacionální“ diskurs. V zásadě jde o totéž, v textu používám druhou možnost, která lépe vystihuje, že se nejedná o diskurs, který by byl omezen jen na nacionalisty, „radikály“, ale že se týká obecně celé společnosti.

² Pro úplnost dodávám některé další slovníkové definice cenzů. Takto je cenzus definován v *Antropologickém slovníku* (Malina et al. 2009: heslo *cenzus*):

cenzus (z latiny: census, „odhad jmění římského občanstva“)

posouzení, ocenění:

1. ve starověkém Římě způsob vedení a ověřování soupisu občanů a jejich majetku; na podkladě cenzů byli občané zařazováni do majetkových tříd, do sociálních stavů (senátoři, jezdcí), podrobeni daňové a branné povinnosti atd. Cenzus prováděli cenzoři, později císaři. Za císařství se cenzus rozšířil i na provincie;

2. proces sběru, vyhodnocování a publikování komplexních demografických, ekonomických a sociálních údajů platných v jeden určitý moment v určitém regionu (většinou na státním území). Výsledky cenzů jsou základním informačním materiálem o obyvatelstvu daného státu. Cenzy se opakují v periodických, nejčastěji desetiletých intervalech. (Jaroslav Malina)

Srv. např. s *Oxford Dictionaries* definující cenzus jako „oficiální sčítání, resp. statistické šetření, zejména sčítání populace“; „počátek 17. století (označení pro daň z hlavy): z latinského výrazu vztahujícího se k registraci občanů a majetku ve starověkém Římě, obvykle pro účely zdanění, z *censere*, 'hodnotit, cenit'. Současný význam se datuje od poloviny 18. století“ (<<http://oxforddictionaries.com/definition/census?q=census>>). Z kořene *censere* vychází (kromě výrazů cenzor a cenzura) také recenze, tedy „hodnotící posudek, kritika (vědeckého n. uměl. díla)“ (Petráčková, Kraus et al. 1998: 650).

³ *Zákon č. 296/2009 Sb. o sčítání lidu, domů a bytů v roce 2011* ze dne 22. července 2009: „Pro účely tohoto zákona se rozumí (...) sčítáním zvláštní

statistické zjišťování, při němž jsou k jednomu rozhodnému okamžiku stanovenému tímto zákonem zjišťovány údaje o fyzických osobách, jejich demografických, sociálních a ekonomických charakteristikách, domácnostech, úrovni bydlení a rozmístění a struktuře bytového fondu na území České republiky.“

⁴ Děkuji doktoru Jakoubkovi za poskytnutí tohoto podnětného materiálu.

6 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

PRAMENY

Články z českých tištěných médií publikované v obdobích 1. 1. – 31. 3. 2001, 3. 7. – 13. 8. 2001, 1. 2. – 30. 4. 2011 a 15. 12. 2011 – 25. 1. 2012 a vyhledané pomocí mediální databáze Anopress (<<http://www.anopress.cz/web/pages/main/hp.aspx>>). K analýze jsem využila články z těchto deníků: Aha!, Blesk, Haló noviny, Hospodářské noviny, Lidové noviny, Metro, Mladá fronta Dnes, Právo, Slovo, Super, Šíp, Telegraf, Zemědělské noviny, Zemské noviny.

Data ze sociologických výzkumů shromážděná v Českém sociálněvědním datovém archivu (<<http://archiv.soc.cas.cz/>>) a přístupná v elektronické databázi Nesstar (<<http://nesstar.soc.cas.cz/webview/>>).

<<http://www.demografie.info/>>

<<http://www.facebook.com/>>

<<http://moravane.eu/>>

<<http://www.nasamorava.eu/>>

<<http://www.scitani.cz/>>

<<http://www.youtube.com/?gl=CZ&hl=cs>>

LITERATURA

ABRAMSON, D. 2002. „Identity Counts: The Soviet Legacy and the Census in Uzbekistan,“ in *Census and Identity. The Politics of Race, Ethnicity, and Language in National Censuses*. Eds. D. I. Kertzer a D. Arel. Cambridge: Cambridge University Press.

ANDERSON, B. 1991. *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso.

ANDERSON, B. 2003. „Pomyslná společenství,“ in *Pohledy na národ a nacionalismus. Čítanka textů*. Ed. M. Hroch. Praha: SLON.

AREL, D. 2002a. Démographie et politique dans les premiers recensements post-soviétiques: méfiance envers l'État, identités en question. *Population (French Edition)*. 57(6):791-820.

AREL, D. 2002b. „Language Categories in Censuses: Backward- or Forward-looking?,“ in *Census and Identity. The Politics of Race, Ethnicity, and Language in National Censuses*. Eds. D. I. Kertzer a D. Arel. Cambridge: Cambridge University Press.

ASPINALL, P. J. 2011. Who Is 'Black African' in Britain? Challenges to Official Categorisation of the Sub-Saharan African Origin Population. *African Identities*. 9(1):33-48.

BAHENSKÝ, F. 2010. *Etnicita v historické perspektivě. Prolegomena ke vzniku, vývoji a proměně etnické kolektivní identity*. Praha: Etnologický ústav AV ČR. Přístupné na: <http://eu.avcr.cz/miranda2/export/sitesavcr/data.avcr.cz/humansci/eu/Pra coviste/Oddeleni_historicke_etnologie/Etnicita_v_historicke_perspektive.pdf>, stáhnuto: 4.1.2012.

BALLANDIER, G. 1999. *Politická antropologie*. Praha: Dauphin.

BARŠA, P. 1999. *Politická teorie multikulturalismu*. Brno: CDK.

BARŠA, P. a M. STRMISKA. 1999. *Národní stát a etnický konflikt: politologická perspektiva*. Brno: CDK.

BARŠOVÁ, A. a P. BARŠA 2005. *Přistěhovalectví a liberální stát. Imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku*. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav.

BAUDRILLARD, J. 1994. *Simulacra and Simulation*. Michigan: University of Michigan Press.

BENHABIB, S. 2002. *The Claims of Culture: Equality and Diversity in the Global Era*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.

BERGER, P. L. a LUCKMANN, T. 1999. *Sociální konstrukce reality. Pojednání o sociologii vědění*. Brno: CDK.

BLUM, A. 2002. „Resistance to Identity Categorization in France,“ in *Census and Identity. The Politics of Race, Ethnicity, and Language in National Censuses*. Eds. D. I. Kertzer a D. Arel. Cambridge: Cambridge University Press.

BOUŠKA, P., O. HAIDLMAIER a V. NAXERA. 2009. „Média a terorismus,“ in *Média & politika. Vybrané problémy*. Ed. P. Rosůlek a kol. Plzeň: ZČU.

BRUBAKER, R. a F. COOPER. 2000. Beyond ‚Identity‘. *Theory and Society*. 29:1-47.

BRUBAKER, R. 2003. „Přehodnocení národní identity: národ jako institucionalizovaná forma, praktická kategorie, nahodilá událost,“ in *Pohledy na národ a nacionalismus. Čítanka textů*. Ed. M. Hroch. Praha: SLON.

BRUBAKER, R. et al. 2004. Ethnicity as Cognition. *Theory and Society*. 33(1):31-64.

BRYANT, C. 2002. Either German or Czech: Fixing Nationality in Bohemia and Moravia, 1939-1946. *Slavic Review*. 61(4):683-706.

BURZOVÁ, P. 2010. *Slovak Nation, Nationalism and Nationing: Beyond Groupism with Groups* [disertační práce]. Školitel M. Jakoubek. Plzeň: ZČU, Fakulta filozofická.

CARVALHO, J. A. M., C. H. WOOD a F. C. D. ANDRADE. 2004. Estimating the Stability of Census-based Racial/Ethnic Classifications: The Case of Brazil. *Population Studies*. 58(3):331-343.

CERULO, K. A. 1997. Identity Construction: New Issues, New Directions. *Annual Review of Sociology*. 23:385-409.

CHRISTOPHER, A. J. 2006. Questions of Identity in the Millennium Round of Commonwealth Censuses. *Population Studies*. 60(3):343-352.

CLEM, R. S. 1986. *Research guide to the Russian and Soviet censuses*. Ithaca: Cornell University Press.

COHEN, A. 1969. *Custom and Politics in Urban Africa*. Berkeley: University of California Press.

COHEN, A. 2004. „The Lesson of Ethnicity,“ in *Urban Ethnicity*. Ed. A. Cohen. London: Routledge.

COHN, W. 1973. *The Gypsies*. Massachusetts: Addison Wesley Publishing Company.

Český statistický úřad: *Sčítání lidu, domů a bytů 2011* [online]. 25.1.2011. Přístupné na: <<http://www.mediar.cz/csu-scitani-lidu-domu-a-bytu-2011/>>, stáhnuto: 23.2.2012.

DESROSIÈRES, A. 2006. Les recherches de Ian Hacking sur l'histoire des usages des probabilités et des statistiques dans le raisonnement inductif. *Journ@I électronique d'Histoire des Probabilités et de la Statistique*. 2(1):1-8.

Doporučení Konference evropských statistiků ke sčítání lidu, domů a bytů 2010 [pracovní překlad anglického originálu pro vnitřní potřeby ČSÚ]. 2006. Přístupné na: <[http://www.czso.cz/sldb2011/redakce.nsf/i/conference_of_european_statisticians_recommendations_for_the_2010_censuses_of_population_and_housing/\\$File/10044509.pdf](http://www.czso.cz/sldb2011/redakce.nsf/i/conference_of_european_statisticians_recommendations_for_the_2010_censuses_of_population_and_housing/$File/10044509.pdf)>, stáhnuto: 11.5.2011.

EISENSTADT, S. N. a B. GIESEN. 2003. „Konstrukce kolektivní identity,“ in *Pohledy na národ a nacionalismus. Čítanka textů*. Ed. M. Hroch. Praha: SLON.

ERIKSEN, T. H. 2012. *Etnicita a nacionalismus. Antropologické perspektivy*. Praha: SLON.

FERKO, A. 2005. Ani Romové, ani Češi. Občané. *Lidové noviny*. 18(16.-17.4.2005):1,10.

GAMSON, W. A. et al. 1992. Media Images and the Social Construction of Reality. *Annual Review of Sociology*. 18:373-393.

GELLNER, E. 2003. *Nacionalismus*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.

GLEASON, P. 1983. Identifying Identity: A Semantic History. *The Journal of American History*. 69(4):910-931.

GOLDSCHIEDER, C. 2002. „Ethnic Categorizations in Censuses: Comparative Observations from Israel, Canada, and the United States,“ in *Census and Identity. The Politics of Race, Ethnicity, and Language in National Censuses*. Eds. D. I. Kertzer a D. Arel. Cambridge: Cambridge University Press.

HACKING, I. 1990. *Taming the Chance*. Cambridge: Cambridge University Press.

HACKING, I. 1991. „Statistical Language, Statistical Truth and Statistical Reason: The Self-Authentication of a Style of Scientific Reasoning,“ in *Social Dimensions of Sciences*. Ed. E. McMullen. Paris: Université de Notre-Dame Press, 1991.

HACKING, I. 2005. Why Race Still Matters. *Daedalus*. 134(1):102-116.

HAMPLOVÁ, D. 2010. Česká religiozita – církevní příslušnost a víra ve světle Sčítání lidu a dat ISSP 2008. *Naše společnost*. 8(1):3-8.

HICKMAN, M. J. 2011. Census Ethnic Categories and Second-Generation Identities: A Study of the Irish in England and Wales. *Journal of Ethnic and Migration Studies*. 37(1):79-97.

HIRSCH, F. 1997. The Soviet Union as a Work-in-Progress: Ethnographers and the Category Nationality in the 1926, 1937, and 1939 Censuses. *Slavic Review*. 56(2):251-278.

HIRSCHMAN, CH., R. ALBA a R. FARLEY. 2000. The Meaning and Measurement of Race in the U.S. Census: Glimpses into the Future. *Demography*. 37(3):381-393.

HIRT, T. 2004a. „Romská etnická komunita jako politický projekt: kritická reflexe,“ in *Romové: kulturologické etudy*. Eds. M. Jakoubek a T. Hirt. Plzeň: Aleš Čeněk.

HIRT, T. 2004b. Válka o ‚etno-počítadlo‘ Romů. *Mladá fronta Dnes*. 15(18.10.2004):6.

HIRT, T. 2005. „Svět podle multikulturalismu,“ in *Soudobé spory o multikulturalismus a politiku identit*. Eds. T. Hirt a M. Jakoubek. Plzeň: Aleš Čeněk.

HIRT, T. 2007a. Přehled nejasností spjatých s konceptem etnicity v perspektivě post-barthovských přístupů. *Antropowebzin*. 2-3:27-34. Přístupné na: <<http://antropologie.zcu.cz/prehled-zakladnich-tezi-modernistickeho-pojet>>, stáhnuto: 6.3.2011.

HIRT, T. 2007b. *Přehled základních tezí modernistického pojetí nacionalismu*. CAAT. Přístupné na: <http://www.antropologie.org/attachments/159_159_Tomas_Hirt_Prehled_%20zakladnich_%20tezi_%20modernistickeho_%20pojeti_%20nacionalismu.pdf>, stáhnuto: 6.3.2011.

HOLLINGER, D. A. 1999. Solidarity, and the Political Economy of Identity: The Case of the United States. *Diacritics*. 29(4):116-127.

HOLOMEK, K. 2011. *Při sčítání jde o fakta nikoliv o pocity* [online]. Přístupné na: <<http://blog.aktualne.centrum.cz/blogy/karel-holomek.php?itemid=12658>>, stáhnuto: 26.5.2011.

HOLÝ, L. 2001. *Malý český člověk a skvělý český národ. Národní identita a postkomunistická transformace společnosti*. Praha: SLON.

HŮLE, D. 2011. *Přiznej barvu, more – aneb sčítání 2011* [online]. Přístupné na: <http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku=&artclID=753>, stáhnuto: 11.10.2011.

IŠČUK, R. 2011. Moravská identita a její nové dimenze. *Antropowebzin*. 1:74-81.

JAKOUBEK, M. 2008. *Cikáni a (jejich?) reprezentace. Možnosti a limity* [nepubl.].

JENKINS, R. 1997. *Rethinking Ethnicity. Arguments and Explorations*. London: SAGE.

JENKINS, R. 2008. *Social Identity*. New York: Routledge.

KERTZER, D. I. a D. AREL, eds. 2002a. *Census and Identity. The Politics of Race, Ethnicity, and Language in National Censuses*. Cambridge: Cambridge University Press.

KERTZER, D. I. a D. AREL. 2002b. „Census, Identity Formation, and the Struggle for Political Power,“ in *Census and Identity. The Politics of Race, Ethnicity, and Language in National Censuses*. Eds. D. I. Kertzer a D. Arel. Cambridge: Cambridge University Press.

KOVATS, M. 2004. „Politika romské identity: mezi nacionalismem a chudobou,“ in *Romové: kulturologické etudy*. Ed. M. Jakoubek a T. Hirt. Plzeň: Aleš Čeněk.

KŘÍŽKOVÁ, M. 2007a. „Dynamika obrazu uprchlíků v médiích,“ in *Cizinci, naši a média. Mediální analýzy*. Ed. M. Křížková. Praha: Multikulturní centrum.

LANGHAMROVÁ, J. a T. FIALA. 2003. Kolik je vlastně Romů v České republice? *Demografie*. 45(1):23-32.

LEICHTOVÁ, M. 2009. „Agenda-setting v masových médiích v globalizovaném světě,“ in *Média & politika. Vybrané problémy*. Ed. P. Rosůlek a kol. Plzeň: ZČU.

LEIGHLY, J. E. 2001. *Strength in Numbers? The Political Mobilization of Racial and Ethnic Minorities*. Princeton: Princeton University Press.

LEMARCHAND, R. 2009a. „The Rwanda Genocide,“ in *Century of Genocide: Critical Essays and Eyewitness Accounts*. Eds. S. Totten a W. S. Parsons. London: Routledge.

LEMARCHAND, R. 2009b. „The Rwanda Genocide,“ in *Century of Genocide: Critical Essays and Eyewitness Accounts*. Eds. S. Totten a W. S. Parsons. London: Routledge.

LOZOVIUK, P. 2004. Moravanství a podoby jeho intersubjektivních konstrukcí. *Český lid*. (91)4:221-234.

LOZOVIUK, P. 2005. „Etnická indiference a její reflexe v etnologii,“ in *Soudobé spory o multikulturalismus a politiku identit*. Eds. T. Hirt a M. Jakoubek. Plzeň: Aleš Čeněk.

MALINA, J. et al. 2009. *Antropologický slovník*. Brno: Akademické nakladatelství CERM. Přístupné na: <<http://is.muni.cz/do/1431/UAntrBiol/el/antropos/index.html>>.

MENARD, S. 2002. *Longitudinal Research*. London: Sage.

NAGEL, J. 1995. American Indian Ethnic Renewal: Politics and the Resurgence of Identity. *American Sociological Review*. 60(6):947-965.

Názory na sčítání lidu – duben 2011 [online]. CVVM, Sociologický ústav AV ČR. Přístupné na: <www.cvvm.cas.cz/upl/zpravy/101148s_or110516.pdf>, stáhnuto: 17.2.2012.

NEŠPOR, Z. 2005. „Pluralita náboženství a multireligiozita v moderních společnostech,“ in *Soudobé spory o multikulturalismus a politiku identit*. Eds. T. Hirt a M. Jakoubek. Plzeň: Aleš Čeněk.

NEŠPOROVÁ, O. a Z. NEŠPOR. 2009. Religion: An Unsolved Problem for the Modern Czech Nation. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*. 45(6):1215-1237.

NOBLES, M. 2002. „Racial Categorization and Censuses,“ in *Census and Identity. The Politics of Race, Ethnicity, and Language in National Censuses*. Eds. D. I. Kertzer a D. Arel. Cambridge: Cambridge University Press.

OKELY, J. 2008. „Některé politické důsledky teorií o cikánské etnicitě: role intelektuála,“ in *Cikáni a etnicita*. Ed. Marek Jakoubek. Praha: Triton.

PETRÁČKOVÁ, V., J. KRAUS et al. 1998. *Akademický slovník cizích slov*. Praha: Academia.

Principles and Recommendations for Population and Housing Censuses. Revision 2. 2008. New York: United Nations. Přístupné na: <http://unstats.un.org/unsd/demographic/sources/census/docs/P&R_Rev2.pdf>, stáhnuto: 13.2.2012.

RADOSTNÝ, L. a M. RŮŽIČKA 2006. „Terénní výzkum v hyperrealitě. Poznámky k mediální konstrukci sociálně vyloučené lokality,“ in *Romové v osidlech sociálního vyloučení*. Eds. T. Hirt a M. Jakoubek. Plzeň: Aleš Čeněk.

REIFOVÁ, I. a kol. 2004. *Slovník mediální komunikace*. Praha: Portál.

ROSE, G. 2007. *Visual Methodologies. An Introduction to the Interpretation of Visual Materials*. London: Sage.

ROSŮLEK, P. 2009. „Politika, média a modernita,“ in *Média & politika. Vybrané problémy*. Ed. P. Rosůlek a kol. Plzeň: ZČU.

RŮŽIČKA, M. 2006. „Mediální aspekty konstrukce sociálního vyloučení z pohledu filosofie jazyka,“ in *Antropologické symposium IV*. Eds. I. Budil et al. Plzeň: Aleš Čeněk.

SCHERER, H. 2004. „Úvod do metody obsahové analýzy,“ in *Analýza obsahu mediálních sdělení*. Ed. I. Reifová. Praha: Karolinum.

SCHÖPFLIN, G. 1997. „The Functions of Myth and a Taxonomy of Myths“, in *Myths and Nationhood*. Eds. G. Hoskins a G. Schöpflin. London: C. Hurst & Co.

SCHULTZ, K. M. 2006. Religion as Identity in Postwar America: The Last Serious Attempt to Put a Question on Religion in the United States Census. *The Journal of American History*. 93(2):359-384.

SCOTT, J. C. 1998. *Seeing Like a State: How Certain Schemes to Improve the Human Condition Have Failed*. New Heaven: Yale University Press.

SEDLÁČEK, J. 2012. Budoucnost se počítá. *Statistika & My*. 1:16.

SIMON, P. 1999. Nationality and Origins in French Statistics. Ambiguous Categories. *Population: An English Selection*. 11:193-219.

SIMON, P. 2008. Les statistiques, les sciences sociales françaises et les rapports sociaux ethniques et de « race ». *Revue française de sociologie*. 49(1):153-162.

SMITH, A. 1997. „The ‚Golden Age‘ and National Renewal,“ in *Myths and Nationhood*. Eds. G. Hoskins a G. Schöpflin. London: C. Hurst & Co.

SZTOMPKA, P. 2007. *Vizuální sociologie. Fotografie jako výzkumná metoda*. Praha: SLON.

TOUŠEK, L. 2009. Rasová klasifikace na školách. *Lidové noviny*. 22(6.4.2009):11.

TRAMPOTA, T. a M. VOJTĚCHOVSKÁ. 2010. *Metody výzkumu médií*. Praha: Portál.

URLA, J. 1993. Cultural Politics in an Age of Statistics: Numbers, Nations, and the Making of Basque Identity. *American Ethnologist*. 20(4):818-843.

UVIN, P. 2002. „On Counting, Categorizing, and Violence in Burundi and Rwanda,“ in *Census and Identity. The Politics of Race, Ethnicity, and Language in National Censuses*. Eds. D. I. Kertzer a D. Arel. Cambridge: Cambridge University Press.

VERMEERSCH, P. 2011. *Theories of ethnic mobilization: overview and recent trends*. University of Leuven: Centre for Research on Peace and Development. Přístupné na: <<http://soc.kuleuven.be/web/files/12/80/wp03.pdf>>, stáhnuto: 15.3.2012.

Zákon č. 296/2009 Sb. o sčítání lidu, domů a bytů v roce 2011. 22.7.2009. Přístupné na: <[http://www.scitani.cz/slodb2011/redakce.nsf/i/zakon_o_scitani_lidu_domu_a_bytu_v_roce_2011/\\$File/z296_09_slodb2011.pdf](http://www.scitani.cz/slodb2011/redakce.nsf/i/zakon_o_scitani_lidu_domu_a_bytu_v_roce_2011/$File/z296_09_slodb2011.pdf)>, stáhnuto: 25.9.2011.

ZALABÁKOVÁ, J. 2010. *Obraz cizinců a jejich „kultur“ v českých médiích* [bakalářská práce]. Vedoucí práce T. Hirt. Plzeň: ZČU, Fakulta filozofická.

7 RESUMÉ

The population census is a part of the wider process of collective identities negotiations. The agents of this process may use the census for the purposes of identity mobilization. Public debate about collective identities, role of the state and social problems is stimulated through mass media in conjunction with the census. During the identity mobilization various agents are urging potential members of some category of collective identity (e. g. nationality) to declare their “belonging” in a desirable form (“Roma nationality”). In the light of these conceptions, the Czech Population and Housing Census 2011 was analyzed.

8 PŘÍLOHY

Příloha 1

Srovnání formulářů ze sčítání lidu uskutečněných v Československé (1921) a České republice (2001 a 2011). Zdroj: <www.scitani.cz>

Obr. 1

Formulář sčítání lidu 1921

Sčítací arch budiž vyplněný připraven k odevzdání od 16. února 1921 v 8 hodin ráno počínaje.

Sčítací arch

pro bytovou stranu (ústav)

Řadové číslo	Příjmení (jméno rodinné)	Jméno (křestní)	Příbuzenský neb jiný poměr k majiteli bytu (při podnájmě k přednostovi domácnosti)	Pohlaví, zda mužské či ženské	Rodinný stav, zda 1. svobodný -á, 2. ženatý, vdaná, 3. ovdovělý -á, 4. soudně rozvedený -á neb rozloučený -á	Rodný den, měsíc a rok (narozen -a)			Rodíště: a) Rodná obec b) Soudní okres c) Země	Od kdy byli zapsaná osoba v obci?	Demovská příslušnost (a) Demovská obec b) Soudní okres c) Země aneb státní příslušnost	
						dno	mésíce	roku				
	viz návod § 1	viz návod § 2	viz návod § 3			viz návod § 4			viz návod § 4 a 5	viz návod § 4 a 6	viz návod § 4 a 7	
1	2	3	4	5	6	7				8	9	10
1									a) _____ b) _____ c) _____		a) _____ b) _____ c) _____	

Stvrzuji svým podpisem, že jsem vše přesně a pravdivě udal, co jsem povinen zapsati do sčítacího archu
V _____, dne _____ února 1921. _____
(podpis)

Země: _____ Ulice neb náměstí: _____
Soudní okres: _____ Číslo domu { popisné (staré): _____
Obec: _____ { orientační (nové): _____
Osada: _____ Číslo bytu: _____
(Městská čtvrť)

Národnost (mateřský jazyk)	Náboženské vyznání	Znalost čtení a psaní	P o v o l á n í					Druh povolání	Postavení v povolání	Poznámka
			Druh povolání	Postavení v povolání	Bližší označení závodu (podniku, ústavu, úřadu), v němž se vykonává toto povolání	Měla zapsaná osoba dne 16. července 1914 nějaké výdělečné povolání? (ano či ne?)	dne 16. července 1914			
viz návod § 8	viz návod § 9	viz návod § 10	viz návod § 11	viz návod § 12	viz návod § 13		viz návod § 14			
11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	

Prohlédl a za správnost a úplnost jest zodpověden
V _____, dne _____ února 1921. _____
sčítací komisař.

Obr. 2

Formulář sčítání lidu 2001

		<div style="border: 1px solid black; padding: 2px;"> jméno a příjmení </div>																
Sčítání lidu, domů a bytů k 1.3.2001																		
Ochrana individuálních dat je zaručena zákonem č. 158/99 Sb. Za ochranu individuálních údajů odpovídá Český statistický úřad.																		
Vzor vyplnění: správný údaj ☒ chybný údaj zakroužkujte ☒		kódy - nevyplňujte <table border="1" style="width: 100%; text-align: center;"> <tr> <td style="width: 25%;">okres</td> <td style="width: 25%;">sčítací obvod</td> <td style="width: 25%;">č. domu</td> <td style="width: 25%;">č. budovy</td> </tr> <tr> <td> </td> <td> </td> <td> </td> <td> </td> </tr> <tr> <td> </td> <td> </td> <td> </td> <td> </td> </tr> <tr> <td>č. bytu</td> <td>č. osoby</td> <td colspan="2">vztah k uživateli bytu</td> </tr> </table>	okres	sčítací obvod	č. domu	č. budovy									č. bytu	č. osoby	vztah k uživateli bytu	
okres	sčítací obvod		č. domu	č. budovy														
č. bytu	č. osoby	vztah k uživateli bytu																
Vzor psaní čísel: 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 oprava 1 6 <u>03</u>																		
CIZINCI S POBYTEM DO 90 DNŮ VYPLŇUJÍ POUZE OTÁZKY OZNAČENÉ ◀																		
K vyplňování používejte, prosím, černou propisovací tužku.																		
1 Rodné číslo <input type="text"/> / <input type="text"/> <i>U trojmístné koncovky nechte poslední políčko prázdné</i>	8 Rodinný stav ☐ svobodný/svobodná ☐ rozvedený/rozvedená ☐ ženatý/vdaná ☐ vdovec/vdova																	
2 Datum narození <input type="text"/> . <input type="text"/> . <input type="text"/>	<i>Otázky č. 9 a 10 nevyplňují osoby s rodinným stavem svobodný/á.</i>																	
3 Pohlaví ☐ muž ☐ žena	9 Pořadí nynějšího nebo posledního manželství <input type="text"/>																	
4 Druh pobytu ☐ trvalý - přítomný ☐ trvalý - dočasně nepřítomný ☐ dočasně přítomný - uveďte adresu svého trvalého pobytu okres obec, část obce ulice č. p. <i>Cizinci s přechodným pobytem</i> ☐ dlouhodobý (více než 90 dnů) - přítomný ☐ dlouhodobý (více než 90 dnů) - dočasně nepřítomný ☐ krátkodobý (do 90 dnů)	10 Datum nynějšího nebo posledního sňatku <input type="text"/> . <input type="text"/> . <input type="text"/>																	
5 Státní občanství - máte-li dvojí, uveďte obojí: ☐ ČR ☐ SR ☐ jiné, uveďte název státu	11 Počet narozených dětí <i>Vyplňují všechny ženy 15leté a starší (bezdětné zapíší nuly).</i> <input type="text"/> počet všech narozených dětí <input type="text"/> z toho v nynějším nebo v posledním manželství																	
6 Národnost - uveďte národnost, ke které se hlásíte: <input type="text"/>	12 Bydliště matky v době Vašeho narození <i>Vaše matka v době Vašeho narození bydlela:</i> ☐ ve stejné obci, ve které máte nyní trvalý pobyt ☐ jinde, uveďte kde obec okres stát																	
7 Mateřský jazyk - uveďte jazyk, kterým s Vámi v dětství hovořila matka nebo osoby, které Vás vychovaly: ☐ český ☐ romský ☐ německý ☐ slovenský ☐ polský ☐ jiný, uveďte jaký	13 Místo Vašeho trvalého pobytu jeden rok před sčítáním (k 1.3.2000) ☐ ve stejné obci, ve které máte nyní trvalý pobyt ☐ jinde, uveďte kde obec okres stát																	
8	14 Náboženství, víra nebo bez vyznání ☐ bez vyznání ☐ věřící - uveďte co nejprecizněji, k jaké církvi, náboženské společnosti nebo víře se hlásíte:																	

OSOBNÍ LIST A

Pokračujte, prosím, ve vyplňování údajů na 2. straně tohoto tiskopisu.

Obr. 3

Formulář sčítání lidu 2011

Formulář můžete vyplnit i na www.scitani.cz

**SČÍTÁNÍ LIDU,
DOMŮ A BYTŮ
2011**

SČÍTACÍ LIST OSOBY

Sčítání lidu, domů a bytů v roce 2011 probíhá na základě zákona č. 296/2009 Sb. Český statistický úřad Vás žádá o spolupráci formou vyplnění údajů do sčítacích formulářů, případně formou kontroly předvyplněných údajů. Ochrana individuálních a osobních údajů podle příslušných zákonů je zajištěna. Údaje budou využity výhradně ke statistickým účelům.

Vypilňuje sčítací komisař	IDENTIFIKACE	Číslo bytu	IDOB	Číslo domu	Pořadové číslo budovy	Vypilňuje sčítací komisař
	Okres				Kód okresu	
	Obec				PSČ	
	Část obce				Sčítací obvod	
	Ulice				Číslo orient.	

PŘED VYPLNĚNÍM SČÍTACÍHO FORMULÁŘE SI, PROSÍM, POZORNĚ PŘEČTĚTE POKYNY K VYPLNĚNÍ A PŘILOŽENÉ VYSVĚTLIVKY

K vyplnění formuláře použijte černou nebo modrou propisovací tužku.
Z uvedených možností vyberte vždy **pouze jednu odpověď**, pokud není uvedena možnost více odpovědí.
Vybranou odpověď označte **X**; chybně označené pole zcela přeškrtněte **✗** a označte správně **X**. Text i číselné údaje zapisujte dle vzorů do určených vyplňovacích polí.
Chybně napsaný údaj přeškrtněte a správný napište na volné místo u příslušné otázky.

Vzory vyplnění: X 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9
A A A B B C C D D E E E F G H I I J K L L M N N
O O O P Q R R S S T T T U U U U V W X Y Z Z

Příjmení
Jméno

1. Rodné číslo **2. Datum narození** **3. Pohlaví**

/ / → / / → muž žena
U trojmístné koncovky nechte poslední políčko prázdné. den měsíc rok

4. Státní občanství ČR jiné máte-li jiné státní občanství, uveďte název státu ↓ bez státního občanství

5. Bydliště v rozhodný okamžik (26. 3. 2011) Uveďte, zda místo, kde skutečně bydlíte a kde jste členem domácnosti (bez ohledu na místo trvalého pobytu), je:
na adrese uvedené v záhlaví formuláře jinde v České republice uveďte přesnou adresu ↓

okres
obec
č.popis. část obce
č.orient. ulice
v jiném státě → uveďte název

6. Bydliště jeden rok před sčítáním (26. 3. 2010) Uveďte osoby narozené do 26. 3. 2010 včetně. v obci uvedené v záhlaví formuláře jinde v České republice uveďte kde ↓

okres
obec
v jiném státě → uveďte název

7. Bydliště matky v době narození Uveďte, zda bydlíte Vaší matky v době Vašeho narození bylo: v obci uvedené v záhlaví formuláře jinde v České republice uveďte kde ↓

okres
obec
v jiném státě → uveďte název

8. Rodinný stav svobodný/svobodná ženatý/vdaná rozvedený/rozvedená vdovec/vdova

9. Registrované partnerství (osob stejného pohlaví) trvající zaniklé rozhodnutím soudu zaniklé úmrtím partnera/partnerky

10. Mateřský jazyk Je možné uvést dva jazyky. český slovenský romský polský německý znaková řeč
jiný uveďte jaký →

OTOČTE, PROSÍM, A VYPLŇTE 2. STRANU FORMULÁŘE

YYYYY

XXXXX

Obr. 4 (druhá část Sčítacího listu osoby 2011; omluvte prosím zhoršenou kvalitu)

11. Národnost <i>Uvedení údaje není povinné. Je možné uvést dvě národnosti.</i>	
12. Náboženská víra <i>Uvedení údaje není povinné. Při uvádění církve nebo náboženské společnosti registrované v ČR uveďte název dle vysvětlivek.</i> věřící - hlásící se k církvi, náboženské společnosti ☐ uveďte ke které ↓ věřící - nehlásící se k žádné církvi ani náboženské společnosti ☐ bez náboženské víry ☐	
13. Nejvyšší ukončené vzdělání <i>Uvedou osoby 15leté a starší.</i> bez vzdělání ☐ úplně střední všeobecné (s maturitou) ☐ bakalářské (Bc., BcA.) ☐ neukončené základní vzdělání ☐ úplně střední odborné (s maturitou) ☐ magisterské (Ing., MUDr., JUDr., PhDr., Mgr. aj.) ☐ základní vzdělání ☐ nástavbové studium (vč. pomaturitního studia) ☐ doktorské (Ph.D., ThD., DrSc., CSc.) ☐ střední vč. vyučení (bez maturity) ☐ vyšší odborné vzdělání (absolutorium) ☐	
14. Obor vzdělání <i>Uvedou osoby s vyšším než základním vzděláním (viz vysvětlivky).</i>	
15. Počet živě narozených dětí celkem <i>Uvedou pouze ženy 15leté a starší.</i> žádné ☐ jedno ☐ dvě ☐ více ☐ → uveďte počet dětí	
16. Počet živě narozených dětí v současném (posledním) manželství <i>Uvedou pouze ženy vdané, rozvedené nebo ovdovělé.</i> žádné ☐ jedno ☐ dvě ☐ více ☐ → uveďte počet dětí	
17. Ekonomická aktivita ZAMĚSTNANÍ: zaměstnanci, zaměstnavatelé, samostatně činní, pomáhající ☐ pracující studenti a učni ☐ ženy na mateřské dovolené (28 nebo 37 týdnů), pokud před nástupem pracovaly ☐ pracující důchodci ☐ NEZAMĚSTNANÍ: hledající první zaměstnání ☐ ostatní nezaměstnaní ☐ EKONOMICKY NEAKTIVNÍ: nepracující důchodci ☐ ostatní s vlastním zdrojem obživy ☐ žáci, studenti, učni ☐ osoby v domácnosti, děti předškolního věku, ostatní závislé osoby ☐	
Otázky č. 18, 19 a 20 vyplňují zaměstnaní podle současného a nezaměstnaní podle posledního zaměstnání. Ekonomicky neaktivní žáci, studenti a učni pokračují otázkou č. 21. Hledající první zaměstnání a ostatní ekonomicky neaktivní již další otázky nevyplňují.	
18. Zaměstnání	
19. Postavení v zaměstnání zaměstnanci ☐ podnikatelé bez zaměstnanců (OSVČ) ☐ pomáhající rodinní příslušníci ☐ podnikatelé se zaměstnanci (zaměstnavatelé) ☐ členové produkčních družstev ☐	
20. Odvětví ekonomické činnosti <i>Uveďte název podle hlavní činnosti zaměstnavatele (viz vysvětlivky).</i>	
Otázky č. 21, 22, 23 a 24 o dojíždě/docházce do zaměstnání nebo školy vyplňují pouze zaměstnaní a žáci, studenti a učni. Pracující studenti a učni vyplňují údaje podle dojíždě/docházky do školy.	
21. Místo pracoviště nebo školy na stejné adrese, jaká je v záhlaví formuláře ☐ jinde v České republice ☐ uveďte kde ↓ okres obec č.p./č.o. v jiném státě ☐ uveďte název ↓ strice zaměstnání bez stálého pracoviště ☐	
O každodenní dojíždě nebo docházce do zaměstnání nebo školy uveďte:	
22. Dopravní prostředek <i>Uveďte dopravní prostředek/prostředky, které obvykle používáte při jedné cestě do zaměstnání nebo školy.</i> autobus (kromě MHD) ☐ automobil - spolucestující ☐ motocykl ☐ městská hromadná doprava ☐ vlak ☐ jiný ☐ automobil - řidič ☐ kolo ☐ žádný (pouze pěšky) ☐	
23. Doba trvání dojíždě/docházky <i>Uveďte, jak dlouho Vám trvá jedna cesta do zaměstnání nebo školy.</i> do 14 min. ☐ 15 - 29 min. ☐ 30 - 44 min. ☐ 45 - 59 min. ☐ 60 - 89 min. ☐ 90 a více min. ☐	
Uveďte, jak často dojíždíte z obce svého bydliště do obce pracoviště:	
24. Frekvence dojíždě do místa pracoviště nebo školy denně ☐ týdně ☐ 1 - 2x měsíčně ☐ jinak ☐	

Datum, jméno a příjmení osoby, která formulář vyplnila

DĚKUJEME VÁM ZA VYPLNĚNÍ SČÍTACÍHO LISTU OSOBY

Příloha 2

Tabulka absolutních četností nalezených a kódovaných mediálních příspěvků (nalezené články byly seřazeny sestupně podle relevance – ke kódování bylo postoupeno prvních v případě SLDB 2011 prvních 75 % textů, v případě SLDB 2001 za první období 25 % a za druhé 50 % textů) a určených relevantních příspěvků podle sledovaných období.

Tab. 1

Období	nalezeno	kódováno	relevantní
1. 2. - 30. 4. 2011	404	303	245
15. 12. 2011 - 25. 1. 2012	128	96	69
1. 1. - 31. 3. 2001	587	147	133
3. 7. - 13. 8. 2001	139	70	54
Celkem	1258	616	501

Příloha 3

Tabulka relativních četností výskytu vybraných znaků v relevantních člancích v procentech podle sledovaných období.

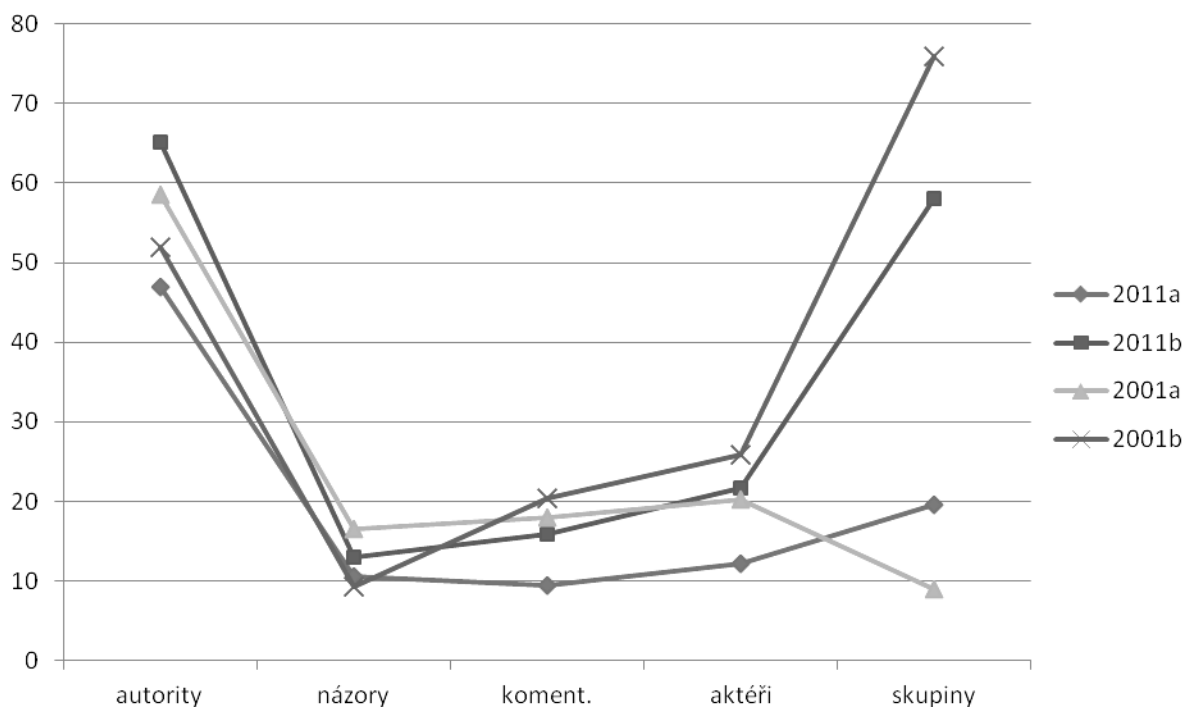
Tab. 2

Období	autority	názory	koment.	aktéři	skupiny
1. 2. - 30. 4. 2011	46,9	10,6	9,4	12,2	19,6
15. 12. 2011 - 25. 1. 2012	65,2	13,0	15,9	21,7	58,0
1. 1. - 31. 3. 2001	58,6	16,5	18,0	20,3	9,0
3. 7. - 13. 8. 2001	51,9	9,3	20,4	25,9	75,9

Příloha 4

Spojnicový graf znázorňující data z Tab. 2. 2011a je označením pro data za období 1. 2. – 30. 4. 2011, 2011b za období 15. 12. 2011 – 25. 1. 2012, 2001a 1. 1. – 31. 3. 2001, 2001b 3. 7. – 13. 8. 2001.

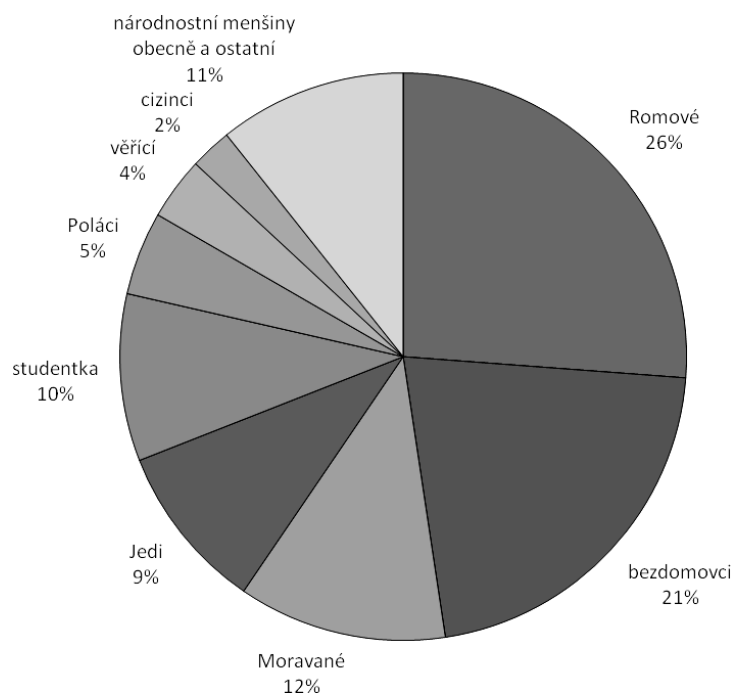
Graf 1

Příloha 5

Výšečový graf znázorňující míru mediální pozornosti věnované v celostátních denících jednotlivým skupinám a/nebo aktérům v období 1. 2. – 30. 4. 2011. Poměr v tomto a následujících výšečových grafech je vždy vypočítán vzhledem k celkovému počtu výskytů skupin a/nebo aktérů v článkách (protože v články často referovaly o více skupinách a/nebo aktérech, např. o Romech a současně o bezdomovcích, počet výskytů skupin a/nebo aktérů přesahuje počet článků o skupinách/aktérech jako takových – v případě Grafu 1 byl počet takových článků 69, ale výskytů, vůči kterým jsem počítala podíl, 84).

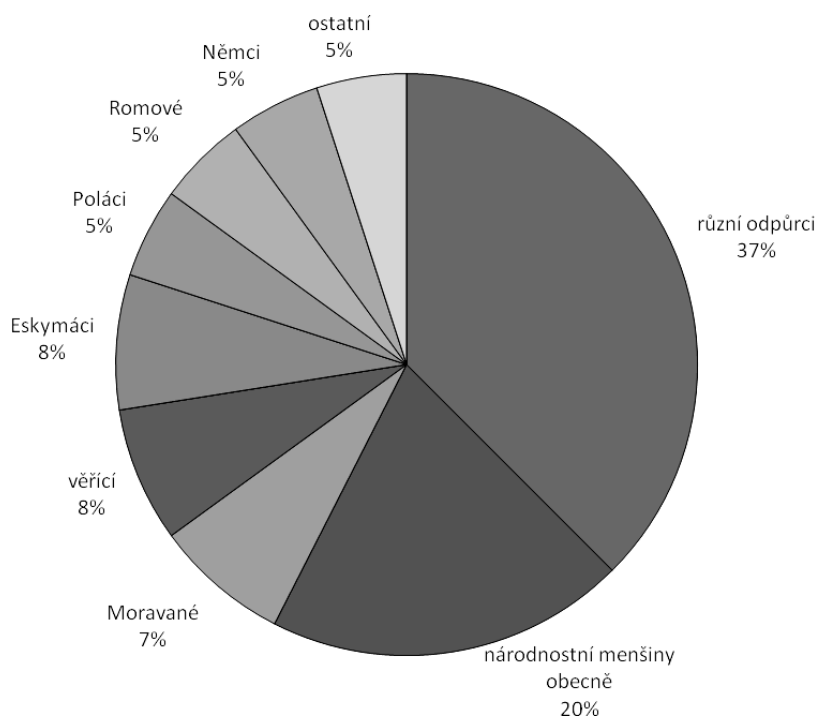
Graf 2

Příloha 6

Výšečový graf znázorňující míru mediální pozornosti věnované jednotlivým skupinám a/nebo aktérům v období 1. 1. – 31. 3. 2001.

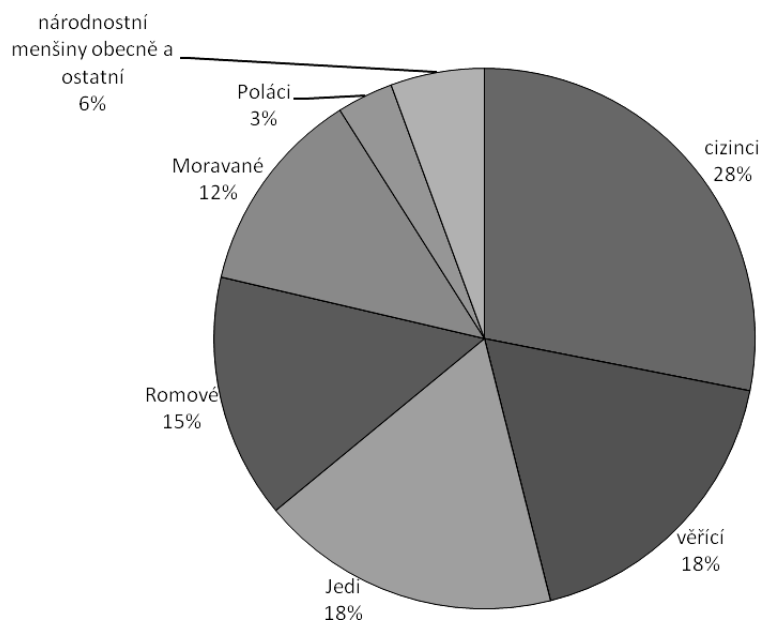
Graf 3

Příloha 7

Výšečový graf znázorňující míru mediální pozornosti věnované jednotlivým skupinám a/nebo aktérům v období **15. 12. 2011 – 25. 1. 2012**.

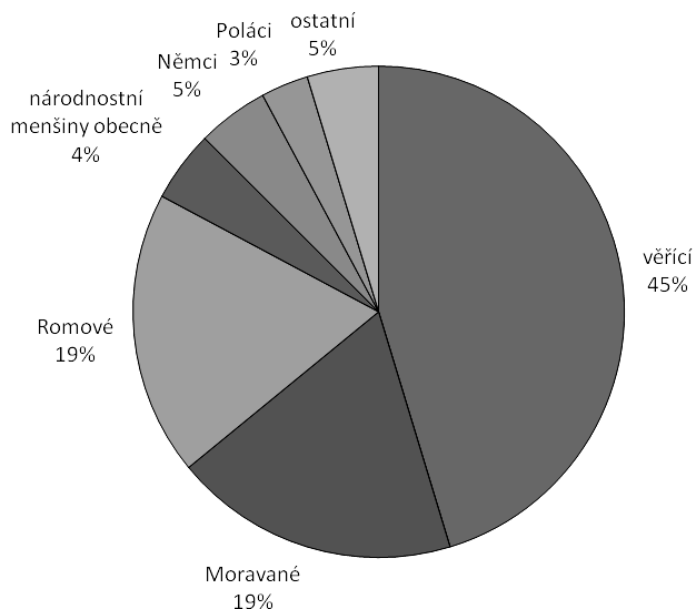
Graf 4

Příloha 8

Výšečový graf znázorňující míru mediální pozornosti věnované jednotlivým skupinám a/nebo aktérům v období **3. 7. – 13. 8. 2001**.

Graf 5

Příloha 9

Obr. 4 Nejsledovanější videa o SLDB 2011 na YouTube (k datu 14. 4. 2011).
Zdroj: <<http://www.youtube.com/?gl=CZ&hl=cs>>

Jak vyplnit Sčítací list osoby - Sčítání lidu, domů a bytů 2011

Podívejte se na několik rad jak vyplnit Sčítací list osoby ve Sčítání lidu, domů a bytů 2011

autor: Soitanilidu2011 | před 1 měsícem | Počet zhlédnutí: 222 706

HD

Jak se sečíst přes internet? - Sčítání lidu, domů a bytů 2011

Podívejte se na pár rad jak se sečíst přes internet při Sčítání lidu, domů a bytů 2011

autor: Soitanilidu2011 | před 1 měsícem | Počet zhlédnutí: 200 768

Jak vyplnit Bytový list - Sčítání lidu, domů a bytů 2011

Podívejte se několik rad jak vyplnit Bytový list ve Sčítání lidu, domů a bytů 2011

autor: Soitanilidu2011 | před 1 měsícem | Počet zhlédnutí: 139 237

HD

Sčítání lidu 2011 - maminka Lucie Šmídová

Sčítání lidu, domů a bytů 2011 je užitečné pro maminky.

autor: Soitanilidu2011 | před 2 měsíci | Počet zhlédnutí: 83 689

Moravská samospráva - Sčítání lidu 2011

autor: Kromel | před 4 měsíci | Počet zhlédnutí: 71 055

Jak vyplnit Domovní list - Sčítání lidu, domů a bytů 2011

Podívejte se několik rad jak vyplnit Domovní list ve Sčítání lidu, domů a bytů 2011

autor: Soitanilidu2011 | před 1 měsícem | Počet zhlédnutí: 66 989

HD

Sčítání lidu 2011 - babička Eva Matalová

Sčítání lidu, domů a bytů 2011 pomáhá venkovu.

autor: Soitanilidu2011 | před 2 měsíci | Počet zhlédnutí: 66 322

Pán prstenů - Sčítání lidu 2011

autor: Kromel | před 3 měsíci | Počet zhlédnutí: 22 711

HD

Sčítání lidu 2011 - herečka Lenka Vlasáková

SLDB poskytne údaje nutné ke zjištění stávající struktury obyvatel a domácností v jednotlivých obcích, regionech, ale také k demografické prognóze ...

autor: Soitanilidu2011 | před 2 měsíci | Počet zhlédnutí: 13 263

Sčítání lidu 2011 - Tran Viet Hung

Sčítání lidu, domů a bytů 2011 pomáhá národnostním menšinám.

autor: Soitanilidu2011 | před 2 měsíci | Počet zhlédnutí: 12 899

Sčítání lidu 2011 - řemeslník Vladimír Vidim

Sčítání lidu, domů a bytů 2011 je užitečné pro řemeslníky.

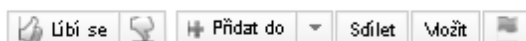
autor: Soitanilidu2011 | před 2 měsíci | Počet zhlédnutí: 12 428

Příloha 10

Obr. 6 „Zlý“ Boromir přesvědčuje ostatní, aby se hlásili k české národnosti, ti se ale nedají. Za povšimnutí stojí také začátek diskuse pod článkem. Zdroj: <<http://www.youtube.com/?gl=CZ&hl=cs>>

Pán prstenů - Sčítání lidu 2011

Kromcl ✉ Počet videí: 9 📌 Odběr

18 762 📄

Od: Kromcl | Vytvořena: 10.01.2011

žádný popis není k dispozici

Líbí se: 116, nelíbí se: 14

[Zobrazit úplný popis](#)

Nejlépe hodnocené komentáře

Nevím jak vy, ale já spíš než Moravan jsem moravák :)

oeloo před 1 měsícem 20 👍

já věděla proč miluji Hobity, jsou to moravané jako já :)

Asta33 před 2 měsíci 17 👍

Příloha 11

Obr. 7 První dvě strany prezentace předběžných výsledků SLDB 2011 Českým statistickým úřadem. Zdroj: <<http://www.scitani.cz/>>

Trendy v naší společnosti

- Roste počet obyvatel ČR – především díky cizincům
- Česká populace stárne
- Roste počet vzdělaných lidí
- Přibývá lidí, kteří nemají vůbec žádné vzdělání
- Roste počet rozvedených i svobodných
- K víře a národnosti se lidé vyjadřovali méně než v minulosti
- Rychle roste počet bytů v soukromém vlastnictví
- Mění se způsob vytápění

Počty obyvatel

Proti předchozímu sčítání se zvýšil počet obyvatel ČR o 332 tisíc na 10 562 214 lidí.

1) Vyšší porodnost v posledních letech

2) V ČR žije o 261 % více cizinců než před deseti lety, jejich počet se blíží k půl milionu

Nejpočetnější skupiny cizinců v ČR:

■ Ukrajinci	117 810
■ Slováci	84 380
■ Vietnamci	53 110
■ Rusové	36 055
■ Němci	20 780
■ Poláci	17 865

Skupiny cizinců, které se nejvíce rozrostly:

■ Němci	nárůst o 504 %
■ Ukrajinci	nárůst o 471 %
■ Rusové	nárůst o 368 %
■ Slováci	nárůst o 249 %
■ Vietnamci	nárůst o 192 %

V České republice byli sečteni lidé 182 zemí světa.

